

AZERBAYCAN BESTECİLERİNİN

FLÜT ESERLERİ

Sanatta Yeterlik Tezi

Eldar İBRAHİMOĞLU

Eskişehir 2021

AZERBAYCAN BESTECİLERİNİN FLÜT ESERLERİ

Eldar İBRAHİMOĞLU

SANATTA YETERLİK TEZİ

Müzik Ana Sanat Dalı

Danışman: Doç. Özlem KOÇYİĞİT

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Güzel Sanatlar Enstitüsü

Haziran 2021

ÖZET

AZERBAYCAN BESTECİLERİNİN FLÜT ESERLERİ

Eldar İBRAHİMOĞLU

Müzik Ana Sanat Dalı

Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Haziran 2021

Danışman: Doç. Özlem KOÇYİĞİT

Bu çalışmanın konusu Azerbaycanlı bestecilerin flüt eserleridir. Geçtiğimiz yüzyıl boyunca Azerbaycan bestecileri, tek bir çalışmada analiz edilemeyen birçok güzel eser yaratmıştır. Azerbaycan’da flüt için yazılmış tüm eserleri kapsayacak bir eserin ele almasının imkânsız olması nedeniyle, bu çalışmada sadece uluslararası flüt repertuvarında yer alan eserleri içerir.

Bu çalışma “Problem, Amaç, Önem, Varsayımlar, Sınırlıklar, Tanımlar, Yöntem, Araştırma Modeli, Evren ve Örneklem, Veri Toplama Tekniği ve Aracı, Veri Analizi” başlıklarını içermektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde Azerbaycan klasik müziğinin tarihine, flüt okulun yaratılmasına genel bir bakış, müzikal performans ve eğitim alanında ilk müzik eğitim kurumları ve orkestraların oluşturulması konusuna yer verilmiştir. İkinci bölüm, besteci Gara Garayev’in yaratıcılığına ve onun “Don Kışot” Senfonik Gravürleri”nden “Aldonse” piyesinin form analizine ayrılmıştır. Üçüncü bölümde besteci Fikret Amirov’un yaşamı ve Azerbaycan bir şarkı-dans karakterinde yarattığı flüt süiti “6 Parça”nın formlarının analizi yapılmıştır. Dördüncü bölümde, besteci Tofik Bakıhanov’un yaratıcı kimliğinin yanı sıra, bestecinin N1 Flüt Konçertosu ve N3 Flüt Sonatı’nın analizi yapılmıştır. Beşinci bölümde ise, Arif Melikov’un çalışmaları ve iki bestesinin analizi - flüt Konçertosu ve “İki Kalbin Efsanesi” balesinden “Komde’nin Düşleri” parçası hakkında bilgi verilmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma ile Türkiye flüt repertuvarının Azerbaycanlı bestecilerin eserleriyle zenginleşmesi açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelime: Azerbaycan Klasik Müziği, Flüt Repertuvarı, Besteci, Eser, Analiz.

ABSTRACT

FLUTE WORKS OF AZERBAIJANI COMPOSERS

Eldar İBRAHİMOĞLU

Department of Music

Anadolu University Institute of Fine Arts, June 2021

Supervisor: Doç. Özlem KOÇYİĞİT

This study focuses mainly on works for flute by Azerbaijani composers. Over the past century, a very great number of beautiful flute pieces have been composed in Azerbaijan; hence, it is nearly impossible to analyze all of them in a single volume. This study includes only some of the most prominent and internationally renowned pieces.

The titles in this thesis are as follows: "Problem", "Purpose", "Significance", "Assumptions", "Limitations", "Definitions", "Method", "Research Method", "Population and Sample", "Data Collection Technique and Data Collection Tool", "Data Analysis".

In the first part of this thesis, an overview of the history of Azerbaijani classical music, the creation of flute schools, the creation of the first musical educational institutions and orchestras in the field of musical performance and education, have been presented. The second part of this thesis is devoted to the creative works of the composer Gara Garayev and the form analysis of the play "Aldonse" from his "Symphonic Engravings of "Don Quixote". In the third part of this thesis, the life of the composer Fikret Amirov and a form analysis of his suite for flute, "6 Pieces", created in Azerbaijani song-dance character, have been provided. In the fourth part of this thesis, the creative style of the composer Tofik Bakihanov has been described. Additionally, two of his concertos for flute, No. 1 and No. 3, as well as The Sonata for Flute, have been performed. In the fifth and final chapter of this thesis, two works by Arif Melikov have been analyzed: The Flute Concerto and the song "The Dreams of Komde" from the ballet "The Legendary Tale of Two Hearts".

In closing, this study aims to hopefully enrich the Turkish flute repertoire through the works of Azerbaijani composers.

Keyword: Azerbaijani Classical Music, Flute Repertoire, Composers, Compositions, Analysis.

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Doktora derslerimin her aşamasında ve tez üzerinde çalışma sürecinde, üniversite öğretmenlerimle bir araya gelerek, bana her türlü yardımlarıyla öğrenci-öğretmen ilişkilerinin sadece formalite bir pedagojik yaklaşım olmadığını hissettirmeleri benim daha istekli, daha samimi ve keyifli çalışmamı sağlamıştır. Öncelikle gerek performans gerekse doktora tezim üzerinde çalışma sürecinde, değerli danışmanım Doçent Özlem Koçyiğit hocama samimi destekleri için sonsuz teşekkürlerimi bildirmek istiyorum. Aynı zamanda Doktora çalışmamla ilgili emeği geçen çok kıymetli tüm öğretmenlerime teşekkürlerimi bildirir saygılarımı sunarım.

Eldar İBRAHİMOĞLU

17/06/2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tez/proje çalışmasının bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumunda bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkan tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Eldar İBRAHİMOĞLU

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
GÖRSELLER DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Önem	1
1.4. Varsayımlar	1
1.5. Sınırlıklar	2
1.6. Tanımlar	2
2. AZERBAYCAN'DA KLASİK MÜZİK.....	10
2.1. Azerbaycan Klasik Müziğin Kısa Tarihçesi	10
2.2. Azerbaycan Flüt Okulu	13
3. GARA GARAYEV	17
3.1. Gara. Garayev'in Yaşamı.....	18
3.2. Gara Garayev'in "Don Kışot" Senfonik Gravürleri"	22
3.2.1. "Aldonse"nin form analizi.....	23
4. FİKRET AMİROV	24
4.1. Fikret Amirov'un Yaşamı	25
4.2. Fikret Amirov'un "6 Parça"sının form analizi	28
4.2.1. "Aşıksayağı"	35
4.2.2. "Ninni"	36
4.2.3. "Dans"	37
4.2.4. "Azerbaycan Dağlarında"	38

4.2.5. “Pınar Başında”	39
4.2.6. “Noktürn”	40
5. TOFİK BAKIHANOV	42
5.1. Tofik Bakıhanov’un Yaşamı	43
5.2. Tofik Bakıhanov’un N1 Flüt Konçertosu’nun Form Analizi.....	44
5.2.1. I. Bölüm / Allegro	45
5.2.2. II. Bölüm / Andante Sostenuto.....	47
5.2.3. III. Bölüm / Allegro	48
5.3. Tofik Bakıhanov’un N3 Flüt Sonatı’nın Form Analizi.....	50
5.3.1. I. Bölüm / Andante	50
5.3.2. II. Bölüm / Moderato	52
5.3.3. III. Bölüm / Allegro Scherzando.....	54
6. ARİF MELİKOV	57
6.1. Arif Melikov’un Yaşamı.....	58
6.2. Arif Melikov’un Flüt Konçertinosu’nun Form Analizi.....	59
6.2.1. I. Bölüm / Moderato.....	59
6.2.2. II. Bölüm / Andante	61
6.2.3. III. Bölüm / Presto.....	63
6.3. Arif Melikov’un “İki Kalbin Destanı” Balesi.....	65
6.3.1. “Komde’nin Düşleri”nin Form Analizi.....	66
7. YÖNTEM	68
7.1. Araştırma modeli	68
7.2. Evren ve Örneklem	68
7.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı	68
7.4. Veri Analizi.....	68
8. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	69
KAYNAKÇA.....	70
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 3.1. G.Garayev “Aldonse”	24
Şekil 4.1. “Dans” (obua) (1952)	30
Şekil 4.2. “6 Parça”: “Dans” (flüt) (1976).....	31
Şekil 4.3. “12 Minyatür”: “Noktürn” (1960).....	32
Şekil 4.4. “6 Parça”: “Noktürn”(1976).....	33
Şekil 4.5. “Azerbaycan halkının temalar üzerine bir parça” (obua) (1962)	34
Şekil 4.6. “6 Parça”: “Azerbaycan Dağlarında” (1976)	35
Şekil 4.7. “6 Parça”: “Aşıksayağı”	36
Şekil 4.8. “6 Parça”: ”Ninni”	37
Şekil 4.9. “6 Parça”: “Dans”	38
Şekil 4.10. “6 Parça”: ”Azerbaycan Dağlarında”	39
Şekil 4.11. “6 Parça”: ”Pınar Başında”	40
Şekil 4.12. “6 Parça”: ”Noktürn”	41
Şekil 5.1. T. Bakıhanov. Flüt Konçertosu. I Bölüm / Allegro.....	46
Şekil 5.2. T. Bakıhanov. Flüt Konçertosu. II Bölüm / Andante Sostenuto	47
Şekil 5.3. T. Bakıhanov. Flüt Konçertosu. III Bölüm / Allegro	49
Şekil 5.4. T. Bakıhanov. N3 Flüt Sonatı. I Bölüm / Andante.....	51
Şekil 5.5. T. Bakıhanov. N3 Flüt Sonatı. II Bölüm / Moderato	53
Şekil 5.6. T. Bakıhanov. N3 Flüt Sonatı. III Bölüm / Allegro	55
Şekil 6.1. A. Melikov. Flüt Konçertinosu. I Bölüm / Moderato.....	60
Şekil 6.2. A. Melikov. Flüt Konçertinosu. II Bölüm / Andante	62
Şekil 6.3. A. Melikov. Flüt Konçertinosu. III Bölüm / Presto.....	64
Şekil 6.4. A. Melikov. “Komde’nin Düşleri”	67

GÖRSELLER DİZİNİ

Sayfa

Görsel 2.1. Sazendeler. Soldan birinci Cabbar Garyağdıoğlu (1961 – 1944).....	11
Görsel 2.2. Ü. Hacıbeyli ve öğrencileri: Gara Garayev, Seyid Rüstemov, Niyazi, Eşref Hesenov	12
Görsel 3.1. Gara Garayev (1918 - 1982).....	17
Görsel 3.2. Reşit Behbudov, Qara Qarayev, Niyazi, Fikret Amirov	21
Görsel 4.1. Fikret Amirov (1922 - 1984)	25
Görsel 4.2. Nazım Hikmet ve Fikret Amirov.....	28
Görsel 4.3. Aşksayağı (1952).....	28
Görsel 4.4. Azərbaycan halkının temaları üzerine bir parça (1962)	29
Görsel 5.1. Tofik Bakıhanov (08.12.1930)	42
Görsel 6.1. Arif Melikov (1933 - 2019).....	57

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Azerbaycan bestecilerin flüt için yazdığı flüt eserlerinin belli bir kısmı uzun zamandır ünlü müzisyenlerin repertuvarına eklenmiştir. Gelişen bilgisayar teknolojisi çağında, birçok eserin internette oldukça erişilebilir olmasına rağmen, flüt sanatı ile ilgilenen geniş bir kesim, Azerbaycan'da bestelenen flüt eserleri hakkında hala yeterli bilgiye sahip değildir.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, profesyonel ilgi uyandırarak uluslararası flüt repertuvarında yer alan Azerbaycan bestecilerin flüt eserlerini tanıtmak ve analiz etmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Azerbaycan'da klasik müziğin kökeni nelerdir?
2. Azerbaycan flüt performansı nasıl doğdu?
3. En iyi tanınan flüt eserleri hangileridir?
4. Azerbaycan flüt eserlerinin en güzel örneklerini yaratan besteciler kimlerdir?
5. Flüt kompozisyonlarının sanatsal içeriği nedir?
6. Bu çalışmanın konusu olan eserlerin form analizi nedir?

1.3. Önem

Bu çalışma Azerbaycan'da flüt müziği temelinin kuruluşu konusunda, flüt müziğini yaratan besteciler hakkında bilgi vermektedir. Bestecilerin yaratıcılığı hakkında biyografik bilgiler verilmiş, çalışmaya konusu olan eserlerinin form ve sanatsal içeriklerinin analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı sadece Azerbaycan flüt müziği alanındaki bilgi boşluklarını doldurmak değil, aynı zamanda Azerbaycanlı bestecilerin diğer flüt eserlerine de ilgi uyandırabilmektir. Sonuç olarak, bu çalışmanın konusu olan ünlü Azerbaycanlı besteciler ve flüt eserlerini tanıtarak sadece flütistlerle kalmayıp birçok müzisyen ve müzik sever için yeni bir bakış açısı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmada kullanılan kaynakların, deneyimlerin, gözlemlerin araştırma amaçlarına uygun olduğu, ulaşılan kaynakların yeterli olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Sınırlıklar

Bu çalışma;

1. Araştırmacının kendi gözlem ve deneyimleri;

2. Veri kaynağı olarak süreli yayınlar, makaleler, sözlükler, kitaplar, ansiklopediler ve internet veri tabanı ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

- A capella: Çalgı eşiksiz koro, ya da onun için yazılmış eser.
- Aççelerando: Gittikçe hızlanarak.
- Adagio: Ağır ve gösterişli, tutumlu bir anlatımdaki tempo.
- Akor: Aynı anda duyulan ya da duyurma işlevinde olan üç veya fazla sesin birleşimi.
 - Analiz: Müzikal yapı ve formların incelenmesi.
 - Andante: Tempo terimi: geniş, rahat, ağırca.
 - Aranağme: Şarkı, türkü, köçekçe vb. küçük güfteli bestelerde, güftenin iki kıtası arasına, başına, sonuna da gelebilen, sözsüz çalınan parça. Şarkıları birbirine bağlayan bir köprü oluşturmak amacıyla bestelenir. Genellikle bir cümleden oluşur ve şarkının bir özeti gibidir.
 - Armoni: Asıl sese eşlik eden, onunla ya da kendi arasında dizileri oluşturarak melodiye süsleme.
 - Arpej: Sesleri kırık akorları halinde art arda, serpiştirerek çıkartmak.
 - Assai: çok, pek
 - Aşıkşayağı: Bestecilerin aşık müziğinin üzerine bestelenmiş fantezisidir.
 - Bale: Batı geleneğinde, 18. Yy. başında Fransa'da teatral danstan kaynaklanan ve 20. Yy. başında Rusya'da zirvesine ulaşan hareket ve mimiklerle anlatılan müzikli sözsüz, konulu, genellikle topluluk ve solistlerce yapılan dans.
 - Bando: Üfleme ve vurma çalgılardan oluşan müzik topluluğu.
 - Bibliografya: Bestelerin alfabetik sıralama içinde verilmiş listedir.
 - Capriccio: Düşsel özellikte, duygu yüklü, sürprizler, kimi zaman alaycı öğeler içeren, özgür biçimde yazılmış eser. Capriccio'nun bir özelliği de temanın başka bir besteciden alınabilmesidir.
 - Caz: ABD zencilerinin halk müziği.

- Coda: Sonat formunda geliştirim ve yeni serim-tekrar'dan sonra ya da ayrıntılı eserlerin son kısmım olarak ana tonalitenin son kez duyurulduğu ve çoğunlukla bir durak noktası ile biten müzik.

- Konçertino: Küçük konçerto.

- Konçerto: Bir veya daha çok solo çalgı ve orkestra için kapsamlı – genellikle sonat formunda ve üç bölümlü – beste.

- Cümle: Bir-kaç – genellikle 8 mezürden oluşan, motif'ten uzun, *periyot*'tan kısa, 2-4 mezürlük (ölçülük) iç kısımları da içeren anlamlı, duygu yaratan, polifonik bütünlüğü olan müzik bölmesi.

- Çift staccato: Genellikle flüt tekniklerine (daha sonra diğer üflemeli çalgılarda uygulanan) ait hızlı staccato çalmak için uygulanan özel virtüöz dil tekniği.

- Diyatonic: Tam seslerle anlamında, seslerin bir oktavdaki 5 tam ses (T), 2 yarım ses (Y) kuralına göre, örneğin TTTYTTY gibi, standart Majör ve Minör gamlardaki ses ve yarım ses aralıklarıyla dizilişi.

- Doğaçlama: Müziği içinden geldiği gibi anında yaratmak.

- Dolce: Tatlılıkla, yumuşak tarzda.

- Enstrümantasyon: Çeşitli çalgıların kendine özgü tını karakterlerinin uyumunu gözetmek bilgisi.

- Entonasyon: Bir şarkıcı ya da çalgıcının uyumlu icrasını, tam isabetle istenen sesi çıkarabilmesi.

- Fahri Hiyaban: Fahri Hiyabanı Mezarlığı ya da Ulusal Şeref Mezarlığı Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de konuşlu devlet büyükleri ve üst düzey önemli isimlerin gömülü olduğu anıtsal mezarlıktır.

- Figürasyon: Müzikte hızlı figür ve cümlelerle, geçici ve değişken notalarla süsleme, nakışlama.

- Flamenko: İspanya'nın Endülüs bölgesinde özgü, Hindistan'dan dünyaya yayılan ve 11. Yüzyılda İspanya'ya gelen Çingenelerin Bizans, Arap, Yahudi, İspanyol etkilerinde yarattığı, 19. Yüzyıl ortalarına kadar kendi aralarında söyledikleri, dans ettikleri, çaldıkları müzik

- Folklor: Bestecileri etkileyen, otantik olarak kullanıldığı gibi, düzenlenerek ya da esinlenilerek değerlendirilen halk sanatları bilimi.

- Forte: Kuvvetli, güçlü.

- Frigya modu: Yunan gamlarının kabulü talimatıyla kilise müziğinde Mi-mi olarak belirlenen otantik dizi.
- Füg: Müzik sanatında önemli ve değerli bir yeri olan, özünde taklit sanatına dayalı, armoninin olanaklarından yararlanarak kontrpuan tekniğiyle yazılmış barok çağ müzik biçimi.
- Gala: Genellikle akşam gösterilerinden, temsillerden sonraki resmi ve gösterişli giysilerle gidilen şenlik. Opera ve bale gibi gösterilerin ilki.
- Gelişme, geliştirme: Sonat formunda, temaların seriminden, sunulduğundan sonra geliştirilmesi, tüm olanaklarla büyütülüşü, işlenmesi.
- Glissando: Parmağı tuş veya telde hızla kaydırarak ses dizisini çabuk çalmak.
- Hanende: Farsça kökenli bir kelime olup müzik icra eden; şarkı okuyan, şarkıcı vb. anlama gelmektedir.
- Homofon: Tekseslilik, yani melodinin unison (ünübirlilik) tarzda birlikte seslendirilişi, diğer partilerin kesin eşlikte kalışı.
- Kadans: Bir melodinin, bir bölümün, bir müzik cümlesinin sonun, kapanışı belirler.
- Kemança: Azerbaycan'da yaylı tahta çalgısı.
- Kıta: Dörtlük. Şarkı, romans gibi ufak vokal müzikler birkaç kıtadan oluşur ve her kıtayı değişmez bir nakarat izler.
- Kompozisyon: Beste gibi yazılan müzik eseri için kullanılan en yaygın sözcük.
- Kontrpuan: Melodiye karşı özgürce yürütülen birden çok karşı partiyi tanımlar.
- Legato: Notaları birbirine bağlı seslendirmek.
- Libretto: Bestecinin müziklendirdiği opera, bale, oratoryo, kantat, vs. metni.
- Majör: Büyük. Tonik sesinden başlayarak ilk üçlüsü ve altılısı büyük olan dizi.
- Meno: Az; pek değil.
- Minör: Küçük. Tonik ile medyant sesleri arasında bir tam perde ile bir yarım perde bulunan dizi.
- Moderato: Orta hızda.
- Modülasyon: Bir tonaliteden diğer herhangi bir tonaliteye – genel tanımla bir ton merkezinden başka bir ton merkezine – geçiş.
- Monoton: Hep aynı tonda olan, yeknesak.
- Mosso: Canlı, yaşam dolu, hareketli.

- Motif: Kendi içinde bütünlüğü olan, en az iki notadan oluşabilen, en küçük melodi, armoni ya da ritim parçacığı.
- Muğam: Azerbaycan'da müzik makamlarına verilen ad.
- Muğam-Opera: Muğam üzeri bestelenmiş opera.
- Müzikal komedi (Operet): Konuşmalı, diyaloglu, şarkılı ve danslı hafif opera.
- Ninni: Tüm dünya ülkelerinde çocukları uyutmak için söylenen veya çalınan halk ezgisi.
- Noktürn: 1813-35 yıllar arasında bu isimde 18 piyano parçası yazan J. Field, sonra da Chopin tarafından hülyalı, romantik ya da duygulu karakterde, özgür biçimdeki piyano parçalarını tanımlamakla kullanılan form.
- Nüans: Müzikte eserin daha üstün yorumu için öngörülen yoğunluğu, ses rengi, temposu-hızı, gürlüğü, genişliği konularda değişiklikler.
- Oda müziği: Önceleri, 18. Yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında kilise müziği dışındaki türü tanımlamak için kullanılan, sonraları küçük salon ve odalarda, ufak toplulukların ya da birkaç müzikçinin yorumladığı ses ya da çalgı müziğine verilen ad.
- Oktav: Bir gamda sekiz sesi içeren aralık.
- Opera: Genellikle konusunu tarihten, mitolojiden, efsanelerden veya güncel olaylardan alan, sözlerinin tümü veya birçoğu müzikle bestelenmiş, içinde güzel sanatların tümünü barındırabilen (Dans, Dekor, Kostüm, Işık vb.), teatral formda bir sahne eseridir.
- Orkestrasyon: Müziği bir orkestranın çalacağı şekilde düzenlemek.
- Ostinat: Müzikal bir motifin sürekli olarak – ve genellikle bas seslerinde – tekrarlanması.
- Parça / Piece: Bütünlük oluşturan, kısa veya orta uzunlukta vokal veya enstrümantal beste.
- Parti: Çoksesli bir müzik parçasında her çalgının yükümlü olduğu ve icrada kolaylık sağlamak için ayrı ayrı yazılan kısım.
- Pasaj: Hızlı tekrarlanan bir figür, bir modülasyon ya da genelde bir hamlede aynı gam içinde seslendirilen hızlı geçiş.
- Passacaglia: 3/4 'luk ölçüde, minör tonda, 4 veya 8 mezürlük bas motifi üzerine kurulu bir dizi varyasyonla gerçekleşen ağır tempolu, enstrümantal dans.
- Pastoral: Kırsal çevrenin kendine özgü saf, doğal güzelliklerini anlatan sanat eseri.

- Pavana: İtalya'da 16. Yüzyılda ortaya çıkan ağır tempolu, iki dörtlük ya da dört dörtlük ölçüde bir saray dansı.
- Periyot / Dönem: Avrupa sanat müziğinde, bir eserin çoğunlukla sekiz ölçüden oluşan ve iki müzik cümlesini kapsayan yapısal kesimi.
- Pianissimo: Çok hafif.
- Pizzicato: Keman gibi yaylı, piyano gibi vürmalı çalgılarda tellerin parmakla çalınması.
- Piyano: Tuşların harekete geçirdiği çekiçlerin tellere vurmasıyla çalınan klavyeli çalgı.
- Plagal kadans: IV. Derece akorun I. Derece akoruna bağlanması. Başka deyişle, subdominant'ın (alt çekenin) toniğe (eksene) bağlanması.
- Poem / Senfonik poem: Şiir / Senfonik şiir.
- Polifoni: Çokseslilik.
- Poliritmik: Tek bir ritme bağlı olmayan, değişik ritim üzerine kurulu tema, cümle, melodiyi içeren müzik.
- Prelüd: Form bütünlüğü olmayan, doğaçlama ve özgürce gelişim öncelikli giriş müziği.
- Presto: Hızlı, çevik.
- Prömiyer: Yeni bir eserin ilk temsili, ilk çalınışı.
- Refrain: Nakarat. Şiirde her kıtadan sonra yinelenen – ancak müzikte metnin tekrarı olmayan – değişmez kısım.
- Ritim: Müziğin hareketini, dolayısıyla karakterini belirleyen temel öğedir.
- Romans: Duygusal veya lirik karakterde kısa şarkı ya da enstrümantal parça.
- Romantik: Müzik tarihinde 1790 yıllarında geç klasisizm sonu ile 1910'a, empresyonizm ve ekspresyonizm başlangıcına kadar süren, duyguya, coşkulu olmaya ve hayal gücüne çok önem verilen. Müzik, şiir ve resim gibi güzel sanatların diğer dalları ile folklorla yakın ilişkisi olan sanat akımı.
- Rondo: Tekrarlar üzerine kurulmuş olan bir müzik formu. Rondo'da ana tema en az üç kez duyurulur. Bu tekrarların arasında rondo'nun temasıyla gereğince karşıtlık yaratabilen ara kesitler yerleştirilir.
- Röpriz: Tekrar. Sonat formu gibi büyük müzik formlarında başlangıçtaki temaların tekrar ele alınması.

- Rubai: Orta Doğu'da yaygın olan lirik şiirin bir biçimi.
- Rubato: Tempo ve ritimde özgür, esnek davranarak melodinin seslerini, akorlarını kendi istediğini anlatımda, notanın değerinden çalarak, geciktirerek seslendirmek.
- Sazende: Güney Kafkasya'da bir şarkıcı (Azerbaycan muğamı icrası durumunda hanende) ile birlikte performans gösteren geleneksel çalgıcılar topluluğundaki üç müzisyenden her birine verilen addır. Sözcük, Farsça'da "inşa eden" anlamına geliyor.
- Schertzo: Anlatım terimi olarak: Şaka. Genelde, “esprili parça”.
- Sekvens: Kısa bir motifin aynı ses partisinde (çalgıda) – genellikle altta veya üstteki ikili aralıklardaki – yakın seslerde değişerek tekrarlanması ya da başka bir armonik düzende uygulanması.
- Senfoni: Klasik dönem kavrayışına göre, orkestra için sonat formunda bestelenmiş dört bölümlü eser.
- Senfonik muğam: Azerbaycan müziğinin bir türüdür. 1948 yılında besteci Fikret Amirov, muğamların müzik malzemesinin özelliklerinden ve kompozisyonlarından yola çıkarak “Şur” ve “Kürd Ovşarı” senfonik eserlerini yazmış ve böylece Azerbaycan müziğinde “Senfonik Muğam” türün temelini atmış oldu. Bu türün temel özelliği, muğamın doğasında bulunan ilkelerin korunması, aynı zamanda muğam melodilerinin gelişiminde senfonik gelişim yöntemleri, orkestrasyon çeşitliliğinin kullanılmasıdır.
- Senfonik şiir: Senfonik şiir, müzikte bir konu, olay ya da şiirsel içerikli metinden kaynaklanan ve bu temel üzerine yazılmış orkestral bir formudur.
- Senkop: Ölçüde güçlü bir vuruş yerine zayıf vuruşun devam etmesi (ritmik ağırlığın güçlü zamandan zayıfa taşınması).
- Serim / Sergi: Sonat formunda giriş tonunda ana tema ve diğer temaların serimi, sergilenmesi.
- Sinfonietta: Çoğunlukla oda orkestrası için bestelenen, genellikle senfoniden daha kısa senfoni.
- Solo: Tek çalgı ya da ses için eşlikli veya eşiksiz beste. Orkestra partiyonlarında solo çalgı ya da ses kısmını, bir süre önderliğini üstlenen çalgıyı gösteren terim.
- Sonat allegrosu: Sonatın bölümlerinden yalnızca bir tanesinin, senfonide, kuartette, konçertoda, da kullanılan 3 bölmeli yapısını tanımlayan terimdir.
- Sonat: Bir ya da iki çalgı için yazılmış çok bölümlü, dil zenginliği ve anlatım gücü yüksek çalgı müziği eseri ve onun yapılanmasını kesinleştiren form.

- Sonat formu: 18.Yüzyılın ikinci yarısındaki olgun niteliğiyle iki temayı içeren dört bölümlü çalgı müziği formu.

- Soprano: En tiz kadın sesi.

- Sostenuto: Dayangan, tutumlu. Sesleri gerçek değerinde taşıyarak, sürdürerek duyurmak.

- SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Sovyetler Birliği).

- Staccato: Sesleri kesik kesik duyurmak.

- Süit: Aynı tonda, benzer biçimde, ama değişik etkilerde olan dans parçalarının birbirini izlemesinden oluşan çalgı müziği biçimi. Çok bölümlü çalgı müziği formlarının en eskisidir.

- Tar: Azerbaycan uzun saplı telli bir çalgıdır. Bu çalgının iki buçuk oktav ses sahası bulunmaktadır. 8 yıl önce UNESCO tarafından Dünya Miras Listesinde alınmıştır.

- Tarzen: Tar çalan müzisyen.

- Tef: Yuvarlak bir tahta kasnağın bir veya iki yanına deriden bir örtü geçirilerek yapılan ve parmak vuruşlarıyla çalınan müzik aleti.

- Tema: Konu; bir müzik eserin ana düşüncesi.

- Tenor: En tiz erkek sesi.

- Toccata: Klavsen ya da org gibi dokunarak çalınan çalgılar için yazılan özgür formda, doğaçlama ve virtüöz pasajlı, çoksesli ve akorlu bölmeleri içermesi olan, bazen füg tarzında da dönüşen tek bölümlü çabuk tempoda akıcı parça.

- Ton: Ses, belirli perde.

- Tonalite: Makam. Tonalitenin cinsi; majör ya da minör olması

- Tremolo: sesin kesintili ya da kesintisiz sürekli tekrarı.

- Trill: Bir nota ile onun tam ses ya da yarım ses üstündeki (komşu) notanın az veya çok çabuk hızda ve birbiri ardına öngörülen sürede seslendirilmesi.

- Unison: Tüm çalgı ya da seslerin ezgiyi aynı seslerde veya oktavlı aralıkla duyurması.

- Üçleme: Her hangi bir değerinde notanın 3 eşit parçaya, bir kısmı bazen sus da olarak üzere bölünmesi, üçlenmesi.

- Varyasyon: Bir müzikal düşüncenin ya da temanın türlü biçimlerde değiştirilerek tekrarı.

- Vibrato: Daha duygulu ve güzel anlatım amacıyla, sesin çok hafif ancak düzenli, çok sık ve hızlı salınımıyla, titretilmesiyle oluşan çok az frekans farklılıkları nedeniyle çıkan ses.
- Virtüöz: Teknik yönde kusursuz ve hatta olağanüstü mükemmellikte olan, mekanik üstünlük yanında müzikallığı de yansıtan çalgı müziği yorumcuları için kullanılmaktadır.
- Viyana Klasikleri: Viyana'da yaşamış Haydn, Mozart, Beethoven gibi klasik çağ bestecilerine verilen genel ad.

2. AZERBAJCAN'DA KLASİK MÜZİK

2.1. Azerbaycan Klasik Müziğin Kısa Tarihçesi

Azerbaycan müziğinin tarihi incelendiğinde, MÖ 5-3. binyıllara kadar uzanan kaya oymaları, kazılarında bulunan kemik ve ahşaptan yapılmış müzik aletleri, 10-11. yüzyıllara ait seramikler üzerine imgeler ile kanıtlanmaktadır. “Kitabi Dede Korkut” destanı (7. yüzyıl), Nizami ve Fuzuli'nin eserleri Orta Çağ'ın müzik hayatı, müzik türleri ve enstrümanları hakkında zengin bilgiler içerir.

Ünlü Azerbaycanlı ilim insanları Safiyettin Ürmevi (13. yüzyıl), Abdülkadir Maragai (14. yüzyıl), Mirzabey (18. yüzyıl), Mir Möhsün Navvab (19. yüzyıl) çalışmalarında, Orta Çağ'da müzik kültürünün ve sahne sanatlarının yüksek düzeyde gelişimi hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, bu çalışmalarda, Orta Doğu'nun diğer halklarının müzik sanatı birbirlerinden ayrılmamasına rağmen kimliği ve parlak ulusal özgünlüğü ile tanınan Azerbaycan müziğinin teorik sorunları incelenmiştir.

Azerbaycan halk müziği yüzyıllardır folklor sanatı çerçevesinde oluşmuştur. Azerbaycan'ın halk müziği çeşitli türlerle ayırt edilir - şarkı, dans, aşık yaratıcılığı, muğam. Folklorun vokal-enstrümantal formları çokseslilik unsurları içerir. Özellikle insanların yaşamının farklı yönlerini yansıtan şarkı yaratıcılığı çok zengindir. Şarkılar solo olarak, daha az sıklıkta - koro halinde (çoğunlukla *unison* şeklinde) seslendirilir. Aşık sanatı köylü folkloru içerir. Doğaçlamadır, ancak belirli stilistik özelliklere sahiptir (kısa şarkıların birden fazla doğru veya varyant tekrarı, bazen bir ses, küçük bir melodi yelpazesi vb.). Azerbaycan müzik kültüründe birkaç düzine klasik aşık melodisi mevcuttur ve her birisi farklı metinlerde seslendirilebilir.

Muğamların (vokal-enstrümantal döngüsel parçaların) ortaya çıkması - Orta Çağ'da kent kültürünün gelişmesiyle ilişkilidir. Muğam sanatçıları (profesyonel müzisyenler – sazandeler) vokal-enstrümantal topluluklarında yer almaktadır: hanende (şarkıcı), tar, kemeçe ve tef. Muğam metinleri genellikle klasik şairlerin şiirleridir. Muğam sanatçıların beşiği olarak Şuşa şehri sayılabilir.

Görsel 2.1. Sazendeler. Soldan birinci Cabbar Garyağdıoğlu (1961 – 1944) (<http-1>)

Dünyada her taşın, her kalenin müzik soluduğu bir şehri vardır. Azerbaycan'da bu şehir Karabağ bölgesinde bulunan Şuşa'dır. Azerbaycan'da yaşayan insanlarda şöyle bir deyim vardır: *Şuşa'da bebekler bile muğam eşliğinde ağlar.* Şuşa, Kafkasya konservatuvarının ihtişamında büyük bir etkindir. Şuşa'lı müzisyenlerden bazıları: Mir Möhsün Navvab, Harrat Gulu, Hacı Hüsi, Sadıhcan, Meşedi İsi, Abdülbagi, Cabbar Garyağdıoğlu, Keçeçi oğlu Mehemed, Meşedi Memmed Farzaliyev, İslam Abdullayev, Seid Şuşinski, Bül-Bül, Zülfi Adıgözalov, Han Şuşinski, Meşedi Cemil Amirov, Gurban Primov, besteciler Üzeyir Hacıbeyli, Zülfügar Hacıbeyli, Fikret Amirov, Niyazi, Afrasiyab Badalbeyli, Soltan Hacıbeyov, Eşref Abbasov, Süleyman Aleskerov, ünlü sanatçı Reşit Behbudov'dur. 19. yüzyılın sonunda Şuşa'da müzikal ve edebi figürlerden oluşan bir çember, 1897'de ilk kez Azerbaycan'da "Mecnun'un Leyli Mezarında Ölümü" adlı müzikal oyun düzenlediler.

19. yüzyılın sonundan bu yana, Avrupa müzik kültürünün Azerbaycan'da yoğun bir şekilde etki edildiği görölmektedir. Bakü'de senfoni orkestrası, özel opera ve Rus Müzik Topluluğu'nun bir şubesini oluşturmaktadır. 20. yüzyılın başında Üzeyir Hacıbeyli sosyo-politik ve kültürel yükselişi bağlamında Azerbaycan'ın modern müzik kültürünün temellerini atmıştır. Profesyonel Azerbaycan müziğinin oluşumu müzikal tiyatrunun gelişimi ile yakından ilgilidir. Fuzuli'nin aynı adlı şiirinden uyarlanan Hacıbeyli'nin

“Leyli ve Mecnun” operası (1908) ilk ulusal operadır ve muğam-opera türünün başlangıcı olmuştur. Hacıbeyli’nin diğer operaları da bu türde yazılmıştır. Bu operalarda sıradan müzikal sahne formlarının rolü, gerçek halleriyle uygulanmış muğamlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Hacıbeyli, sosyal hiciv öğeleri içeren müzikal komediler (burada besteci öncelikle bir halk şarkısını esas alıyordu) yaratmıştır. Bunların içinde “Arşın Mal Alan” (1913) özellikle tanınmaktadır. İlk Azerbaycanlı besteciler arasında: Müslüm Magomayev - şef ve “Şah İsmail” (1919) muğam operasının yazarı, Soltan Hacıbeyov – “Aşık-Garip” (1916) muğam operası ve müzikal komedilerin bestecileridir.

Görsel 2.2. Ü. Hacıbeyli ve öğrencileri: Gara Garayev, Seyid Rüstemov, Niyazi, Eşref Hesenov (<http-2>)

Ü. Hacıbeyli, M. Magomayev ve diğerleri, ulusal-benzersiz formların dünya müzik sanatının örnekler ile organik bağlantı oluşturmak için uğraştılar. Önemli bir kazanım, profesyonel müzik eğitiminin temellerinin oluşturulmasıydı. Cumhuriyette bir konservatuvar (1921, şimdi Ü. Hacıbeyli adını taşıyan Bakü Müzik Akademisi), bir müzik koleji ve müzik okulları açıldı. 1938’de, konservatuvar nezdinde on yıllık bir okul (şimdiki ismi ile “Bül-Bül Adına Özel İhtisas Müzik Okulu”) eğitim vermeye başladı. Bu yıllarda ayrıca konser grupları ve bir senfoni orkestrası kuruldu (1920’de kuruldu, şimdi Ü. Hacıbeyli’nin adını taşıyan Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrası). Müzik yayınevi (1923) 1927’de Ü. Hacıbeyli ve M. Magomayev tarafından kaydedilen ve işlenen Azerbaycan halk şarkılarından oluşan ilk koleksiyonu yayınladı ve bir koreografi okulu

açıldı. 1926'da Ü. Hacıbeyli, ilk çoksesli koroyu düzenlemiş, 1931'de – sanatçıların notalar üzerinde çaldığı ilk halk çalgıları orkestrası. 1936'da Azerbaycan Devlet Filarmoni Korosu (Bakü ve Gence'de), Şarkı ve Dans Topluluğu, M. Magomayev'in adını taşıyan Azerbaycan Devlet Filarmonisi kurulmuştur. Daha sonra Azerbaycan Besteciler Birliği (1934), Azerbaycan Müzikal Komedi Tiyatrosu (1938), Azerbaycan Halk Yaratıcılığı Evi (1939), Müzik Araştırma Odası (1931) – Azerbaycan halk müziğinin toplanması ve incelenmesi için tasarlanmıştır. Pedagojik çalışma önde gelen besteciler ve teorisyenler tarafından yürütülmüştür. Ü. Hacıbeyli'nin girişimi ile eğitim kurumları sınıflarında notalar üzerinde halk sazları çalma sınıfları (ilki 1922'de özel bir okulda düzenledi) Azerbaycanlı öğrencilerin dünya müzik kültürüne kazandırılmasına büyük katkı sağlamıştır¹.

2.2. Azerbaycan Flüt Okulu

20. yüzyılın başlangıcı, Üzeyir Hacıbeyli'nin üstün eğitim rolü ile birlikte Azerbaycan'da milli müzik kültürünün ve sahne sanatlarının gelişiminde yeni bir aşamadır. Bu dönemde Azerbaycan, Batı Avrupa müzik kültürünün aktif entegrasyonunu yaşadı. Ünlü orkestralar ve müzisyenler turneler için Bakü'ye geldi. Opera, senfonik ve oda müziği, dünya müzik sanatının başyapıtlarına dâhil olmak amacıyla evrensel müzik eğitimi görevini yerine getirerek, Avrupa çalgılarına ilgi uyandırdı. Bu durum, Azerbaycan'da profesyonel müzik eğitiminin büyümesini ve özellikle Avrupa kökenli üflemeli çalgılar eğitimini teşvik etmiştir. 20.Yüzyılın başlarında profesyonel müzik kültürünün temelini atan ve dünya müzik sanatının başarılarını teşvik eden tanınmış Azerbaycanlı müzisyenler-eğitimciler, yerli profesyonel icracılık okullarının oluşturulmasına katkıda bulunmuştur.

Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'nın kurulduğu yılından (1921) bu yana Avrupa tipi üflemeli çalgılar üzerinde performans geliştirme süreci hedefli, yoğun ve tam teşekküllü bir oluşum dönemine girmiştir. Azerbaycan'da ve Doğu'da ilk müzik yüksekokulunun yapısında piyano, vokal, orkestra, teorik-besteci ve doğu müziği olmak üzere beş bölüm vardı. Bu okullara çalışmak için özel olarak yetenekli müzisyenler davet edildi. Onların pedagojik ve icracı faaliyeti, üflemeli çalgılar da dâhil olmak üzere ulusal

¹ Abasova, E. (1973-1982). Azerbaydjanskaya muzika. Muzikalnaya entsiklopediya. — M.: Sovetskaya entsiklopediya, Sovetskiy kompozitor. Pod red. Y. V. Keldışa. (http-3).

icracı müzisyenlerin yetiştirilmesinde büyük rol oynadı. Konservatuvarın organizasyonunun en başından itibaren, yaylı çalgılara ek olarak orkestra bölümünde oluşturulan üflemeli çalgılar sınıflarında Moskova ve St. Petersburg konservatuvarlarından mezunları olan çok iyi öğretmenler ders vermiştir. 19. yüzyılın sonunda doğan bu seçkin müzisyenlerin faaliyetlerinin gelişimi 20. yüzyılın ilk yarısına denk gelmiştir².

1919'da konservatuvar flüt sınıfının kurucusu ve ilk öğretmeni, Moskova Konservatuvarı mezunu Grigori Madatov'du (1898-1968). Grigori Madatov, Bakü'de doğdu ve ilk müzik derslerini piyanoyu iyi çalan annesinden aldı. Babasının hediye ettiği flütü kendi kendine çalmayı öğrendi. Liseden mezun olduktan sonra Madatov Bakü Ticaret Okulu'nda okudu ve burada okul orkestrasında çaldı. Aynı zamanda müzik okulunda flüt öğretmeni Şefling'le çalıştı. 1914'te orkestra turnesi için Bakü'de bulunan V. Tsıbin'den birkaç ders aldı. Kısa bir süre sonra Madatov St. Petersburg Konservatuvarı'nı kazanarak V.Tsıbin'in sınıfında eğitimine başladı. 1916'dan itibaren ise Moskova Konservatuvarı'nda V. Kreçman ile çalıştı.

G. Madatov, 1919'dan 1937'ye kadar Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosu'nun solisti ve Bakü Konservatuvarı'nda öğretim görevlisiydi. Kuruluş yılı olan 1936'dan beri Bakü Filarmonisinin direktörlüğünü yapan Madatov, 1937'den itibaren ise Gürcistan Senfoni Orkestrası'nın solistidir. 1944'te Madatov Moskova'ya taşındı ve Ulusal Radyosunun Büyük Senfoni Orkestrası'nın solisti olarak aynı zamanda Gnesin'ler müzik yüksekokulunda öğretim faaliyetlerine de devam etti. Dmitri Şostakoviç, Madatov'un icracılığı hakkında şunları yazdı: “*Madatov, derin inancına göre, ülkemizdeki en iyi flütisttir. Tonunun inanılmaz güzelliği, nadir müzikal kalitesi ve duygusal yorumu ile dinleyicilere büyük zevk veriyor*”³.

Bakü'de Madatov, Azerbaycan klasik müziğinin kurucusu Üzeyir Hacıbeyli'nin yaşadığı dönemde çalışacak kadar şanslıydı. G. Madatov, konservatuvardaki ilk nesil flütçüleri yetiştiren iyi eğitilmiş bir müzisyen, duyarlı ve son derece profesyonel bir pedagoğdu. Verimli performans, organizasyon ve pedagojik çalışmaları Üzeyir Hacıbeyli tarafından yüksek değerlendirilerek Azerbaycan Devlet Konservatuvarı Üflemeli Çalgılar

² Zeynalli, Orhan. (2019). İz istorii voznikoveniya klassov duhovih instrumentov yevropeyskoko tipa v Azerbaydjane. Mejdunarodny muzikalny kulturoloğičeskiy jurnal “Harmony”. Vıpusk №18 ([http-4](http://4))

³ Muzey Gnesinih. Grigoriy Yakovleviç Madatov (3.04.1898 – 14.03.1968). ([http-5](http://5))

Anasanat Dalının tarihinde parlak bir iz bıraktı. Madatov, icra ve pedagojik faaliyetlerinin yanı sıra idari ve sosyal çalışmalarla da ilgilendi. Kendisinin çabaları sayesinde en iyi gruplar, senfoni orkestralarının yanı sıra bireysel solistler ve şefler Bakü'ye geldi. Kuşkusuz tüm bunlar kültürel düzeyi artırmış ve Azerbaycan müzisyenlerinin bilgi birikiminin zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Madatov mezunları arasında P. Zilberman, R. Pivovarov, S. Mikeladze, A. İskenderov, G. Ahundov, M. Isa-zade vs. bulunur. Madatov'un en parlak öğrencilerinden biri olan P. Zilberman, pedagojik geleneklerini sürdürerek yeni nesil flütistler yetiştirdi.

1936'dan 1945'e kadar Bakü Konservatuvarı flüt bölümünü, Kreçman'ın flüt sınıfının daha bir mezunu, deneyimli ve yetenekli sanatçı ve bir öğretmen olan İvan Konoplyov yönetti. Bakü'ye gelmeden önce Bolşoy Orkestrası'nda pikolo çalan Konoplyov, Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'ndaki eğitimliğinin yanı sıra opera orkestrasında da çalıştı. İ. Konoplyov Sovyetler Birliği'nin en iyi pikolistlerinden biri olarak kabul edildi. İyi bir flüt tekniğe sahip olan Konoplyov, bilgilerini öğrencilerine aktardı. Öğrencilerinden: Balahovskaya, İskenderov, Ilyuşin, Ahundov, Rahimov, vb. İ. Konoplyov, G. Madatov ile birlikte yeni nesil flütistler yetiştirerek Azerbaycan'da flüt performansı ve pedagojinin oluşumuna ve gelişmesine katkıda bulunmuştur.

1945'ten 1950'ye kadar flüt sınıfı P. Zilberman tarafından yönetildi. Zilberman, öğretmenlik faaliyetlerinin yanı sıra icracılık faaliyetlerde de yer aldı. Uzun süre Opera ve Bale ve Filarmoni Orkestraları'nda birinci flütist olarak çalıştı.

1950'de Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'nda Zilberman'ın sınıfından muhteşem flütist Alekper İskenderov başarıyla mezun oldu ve 1951'de konservatuvara flüt dersi vermek için davet edildi. Elliden fazla flütist yetiştirmiş İskenderov, aktif pedagojik ve bilimsel-metodik çalışmalarla tanınmıştır. Profesör İskenderov'un mezunları arasında: M. Agamalızade, T. Hacıyev, R. Babayev, A. Davıdov, E. İbrahimov, T. Seidamirov, vs. A. İskenderov'un sanatı, Azerbaycanlı bestecileri F. Amirov'un "Lirik Şarkı", Rauf Hacıyev'in "Şarkı", Tofik Kuliyev'in "Şarkı", Arif Melikov'un "Konçertino" gibi eserlerin bestelenmesinde ilham kaynağı olmuştur. Büyük Azerbaycan besteci Gara Garayev İskenderov hakkında şunları söylemiştir: *"Azerbaycan'ın müzik kültürü harika bir öğretmen ve sanatçı olan İskenderov sayesinde, birçok yetenekli müzisyen yetiştirmiştir. İskenderov'un icracılık stili güzel, zengin ses, keskin teknik, düşüncelilik ve ifadenin eksiksizliği, eserlerin stil özelliklerinin anlaşılması hem klasik hem de modern repertuarda fark edilir."*

1979'da Bakü Müzik Akademisi'nde flüt dersi vermesi için Muzaffer Ağamalızade davet edildi. Azerbaycan Devlet Konservatuarı nezdinde Özel Müzik Okulu P. Zilberman'ın flüt sınıfından mezun olan (1958) yetenekli müzisyen, 1959'da Azerbaycan Devlet Konservatuarı'nda A. İskenderov'un sınıfını kazanmıştır.

M. Ağamalızade, 1964'te mezun olduktan sonra Azerbaycan'da ve yurtdışında (yıllarca Bilkent Üniversitesi'nde de) çeşitli orkestralarda çalışmıştır. 2008 yılından günümüze kadar Bakü Müzik Akademisi Üflemeli ve Vurmalı ASD öğretim üyesidir. Profesör M. Ağamalızade'nin mezunları arasında Nicat Salmanov, Amina Zülfügarova, Nergiz Aliyeva, Esmira Ahmedova, Nergiz Mütellibova vb. genç müzisyenler bulunmaktadır⁴.

Azerbaycan müzik kültürünün başarılarını tanıtan modern flüt icracılık okulunun temsilcileri, profesyonel sahne sanatlarının ilk Azerbaycanlı ustalarının değerli halefleri haline geldi. Modern Azerbaycanlı flütistlerin repertuarı zengindir ve farklı dönemlerin, stillerin, türlerin ve trendlerin eserlerini içeren dünya müzik edebiyatının geniş bir paletini temsil eder. Şu anda, sanatlarını sergileyen yeni nesil Azerbaycanlı flütistler, Azerbaycan'daki müzik performansının tarihsel geleneklerinin önemini doğrulamaktadır.

⁴ Ahundzade, Yusif. (2013). İz istorii klassa fleytı Bakinskoy Muzikalnoy Akademii im. Uzeira Gadjibeyli. Musiqi Dünyası N 2/55 ([http-6](http://6))

3. GARA GARAYEV

Görsel 3.1. *Gara Garayev (1918 - 1982) ([http-7](#))*

3.1. Gara Garayev'in Yaşamı

Azerbaycanlı ünlü besteci, bilim insanı ve öğretmen olan Gara Abülfaz oğlu Garayev, 5 Şubat 1918'de Bakü'de, Azerbaycan pediatriisinin önemli kişiliklerinden olan Abülfaz Ferec oğlu Garayev'in ailesinde doğdu. Geleceğin bestecisinin ebeveynleri sanatı önemli bir eğitim aracı olarak gördükleri için; çocuktaki müzik sevgisini fark etmeleriyle birlikte her yönden teşvik etmişlerdir. Garayev'in müzik okulundaki ilk müzik öğretmeni, gelecekteki bestecinin müzik sanatıyla ilk tanıştığı çok narin bir müzisyen ve yetenekli bir öğretmen olan V. Kozlov'du. Kozlov'un sınıfında Gara Garayev, kendi itirafıyla, bağımsız yaratıcılığın itici güç haline gelen sanatla tanışması ile ilk derin, duygusal heyecanı yaşadı⁵.

1930'da Garayev, Bakü Müzik Koleji'nde, piyanist yetiştiren harika bir öğretmen olan Profesör G. Şaroyev'in rehberliğinde piyano eğitimi almıştır. İlk bestecilik denemelerini de bu döneme kadar uzanmaktadır. Garayev'in müzik beste yapma merakı, bu alanda iyi bir öğretmen olan Profesör L. Rudolf'un (S.Taneyev'in öğrencisi) sınıfında konservatuvar fakültesine girmesine neden olmuştur. Aynı zamanda N. Çumakov'un sınıfında armoni eğitimi almıştır. Azerbaycan halk müziğinin temellerini ise Üzeyir Hacıbeyli tarafından öğrenmiştir⁶.

Garayev, öğrenci olarak halk müziği uzmanı Bül-Bül Memmedov'un konservatuvarda yönettiği Müzikal Folklor İlmi-Araştırma Odası'nda yer alır. Böylece, 1937 yazında Azerbaycan bölgelerinde G. Garayev'in bir grup besteci ve müzikoloji uzmanlarına rehberlik ettiği bir folklor seferi düzenlendi. Halk müziği örneklerinin kayıt ve araştırma sonucunda, ses ve piyano için 6 türkü notaya döküldü. Daha sonra, 1939'da G. Garayev, ünlü hanende Cabbar Garyağdioğlu tarafından söylenen üç tasnifi ("Leyli", "Şirin" ve "Sarenc") kaydederek ses ve senfoni orkestrası için bestelemiştir. Bül-Bülün sesinden Garayev "Şur" muğamını kayıt etmiştir. Bu çalışma muğam melos'un ilk kayıtlarından biridir⁷.

1937'de G. Garayev, "Kalbin Şarkısı" adlı önemli eserlerinden birini Rasul Rza'nın şiirleri üzerine yazdı. Üzeyir Hacıbeyli'nin yaratıcı geleneklerini sürdüren eser, 1938'de Moskova'da düzenlenen Azerbaycan Sanat ve Edebiyat konserinde başarıyla

⁵ (http-8)

⁶ (http-9)

⁷ Karagiçeva, L. (1960). Kara Karayev. Moskva: Sovetskiy kompozitor, (s. 16)

seslendirildi. Bu konserden kısa bir süre sonra G. Garayev, 1938'de Moskova Çaykovski Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümünü kazanmıştır. Konservatuarda, A. Aleksandrov'dan kompozisyon, G. Litinski'den polifoni, S. Vasilenko'dan enstrümantasyon, L. Mazel'den ise müzik eserlerinin analizi eğitimini almıştır. Moskova'da öğrencilik döneminde Garayev, piyano için “Üçsesli Füg” (1939), Senfoni Orkestrası için “Passacaglia ve Üçlü Füg” (1941), “Ömer Hayyam'ın Altı Rubaisi” romans dizisi ve büyük senfoni orkestrası için “Azerbaycan süiti” dâhil olmak üzere birkaç ilginç beste yazdı.

1941-42'de besteci M. Magomayev adına Azerbaycan Devlet Filarmonisi'nin sanat yönetmeni olarak çalışmış, ancak iki yıl sonra bu görevden ayrılarak Moskova Konservatuvarı'ndaki çalışmalarına devam etmiş ve modern zamanların seçkin bestecisi D. Şostakoviç'in öğrencisi olarak öğrenimini devam ettirmiştir. G. Garayev'in Moskova Konservatuar dönemi, kendisi tarafından diploma çalışması olarak sunulan ve mükemmel bir değerlendirmeye layık görülen İkinci Senfoni'nin (Do majör) bestelemesi ile sona erdi. Gara Garayev'in İkinci Senfonisi bestecinin çalışmalarının ilk etabını tamamladı.

Moskova Konservatuvarı'ndan mezun olduktan sonra Bakü'ye dönen Garayev, Azerbaycan'ın kaynayan müzik hayatına girmiştir. Bu dönemde Kompozisyon Bölümü'nde öğretmen, daha sonra yardımcı doçent, profesör ve bölüm başkanı olarak yaptığı çalışmalar hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Moskova Konservatuvarı'nda, Garayev'in en sevdiği öğretmeni olan D. Şostakoviç'in yaratıcı ilkelerini, öğrencilerine cömertçe vermeye, her birine bireysel bir yaklaşım sergilemeye, her birini doğal fırsatların doğal potansiyeliyle tanımlamaya çalıştığı bilinmekteydi.

1947'de Garayev, D. Şostakoviç'e adanmış küçük bir İkinci yaylı çalgılar dördlüsü besteledi. Aynı yıllarda Gara Garayev, M. Rahim'in sözleri üzerine soprano, koro ve orkestra için “Mutluluk Şarkısı”, Nizami'nin sözlerine “Sonbahar” adlı lirik *a capella* korosu yazmıştır. Besteci, Nizami'nin şiirine çok hayrandır. 1947'de, 11. yüzyılın büyük Azerbaycan şairi Nizami Gencevi'nin 800. yıldönümü için “Leyli ve Mecnun” senfonik şiir besteledi. Bu çalışma kısa sürede uluslararası üne kavuştu. Bakü'deki şairin onuruna verilen *gala* konserinde ilk icrasının ardından, eser birçok Sovyet orkestra şefinin repertuarında yer aldı.

1949'da, aynı adlı balenin sahne enkarnasyonundan üç yıl önce, Garayev “Yedi Güzel” senfonik süiti besteledi. 40'ların sonu – 50'lerin başı – bestecinin aktif yaratıcı, pedagojik ve müzikal-sosyal aktivite dönemidir. 1948'de G. Garayev konservatuar

doçenti olarak, SSCB'nin Devlet Ödülü'nü ikinci kez kazanmış ve SSCB'nin Besteciler Kongresinin de Delegatesi olmuştur. 1949 yılında Ü. Hacıbeyli Sanat Enstitüsü'nün müzik sektörüne rehberlik etmiştir. 1949-52 yılları arasında konservatuvarın rektörü, 1949'dan ömrünün sonuna kadar Azerbaycan Besteciler Birliği yönetim kurulu başkanı olmuştur.

Ellili yıllar – Garayev'in önemli tiyatro eserlerinin – “Yedi Güzel” (1952) ve “Yıldırım Yollarla” (1957) balelerin yaratılma zamanıdır. Baleler, bestecinin yaratıcı arayışlarına özgü olan her şeyi kendilerine yoğunlaştırmıştır. Gara Garayev'in “Yedi Güzel” balesi, çağdaş bale sanatının en iyi başarılarından biridir. D. Şostakoviç, eser için – “Yeni balenin en güçlü tarafı müziğidir. Rus bale klasiklerinin en iyi geleneklerini ve P. Çaykovski'nin tüm geleneklerini takip ederek, besteci önemli, gerçekçi bir kompozisyon yaratmıştır” diye yazmıştır⁸.

Garayev tarafından oda müziği alanında da çok şey yaratıldı. Bunlar çocuk piyano parçaları ve piyano prelüdlerinin ilk iki defteridir (12 parça (1952). Aynı dönem, “Arnavut Rapsodi”nin (1954) yaratılması, Garayev'in başka bir milletin müziğine gösterdiği hassas dikkati, tonlama ve ritmik yapısını kendi planına boyun eğdirme yeteneğini içerir. “Denizin Fatihleri” filminin müziği de büyük bir başarıydı. Garayev'in Moskova ve Leningrad film stüdyoları ve tiyatroları için yapılmış film müziği eserleri yaygın olarak tanınmaktadır.

Enstrümental ve müzikal-tiyatro bestelerinin başarısından ve özellikle “Yedi Güzel” balesinin önemli başarısından ilham alan G. Garayev, Leningrad Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu'nun önerisiyle “Yıldırım Yollarla” balesi üzerinde çalışmaya başlamıştır. İlk kez 1958'de Leningrad'da sahnelenen bale, ertesi yıl Bolşoy Tiyatrosu'nun repertuarına girdi. 1958'de Garayev, Amerikalı zenci şair Langston Hughes'un şiirleri üzerine bir caz orkestrası eşliğinde bas için "Üç Noktürn" bir vokal döngüsü bestelemiştir.

1959'da Gara Garayev, yaratıcı faaliyetlerindeki üstün hizmetlerinden dolayı “SSCB Halk Sanatçısı” yüksek rütbeye layık görüldü. Aynı zamanda, bilimsel düşünce geliştirme alanındaki başarılarını dikkate alarak, Azerbaycan Bilimler Akademisi'nin gerçek bir üyesi olarak seçilmiştir. “Yıldırım Yollarla” balesi, 1967'de Lenin Ödülü'ne layık görülerek ulusal tanınırlığı kazandı. Altmışlı yılların ilk yarısına besteci yeni seçkin eserlerin yaratılması damgasını vurdu. Bu dönemde Garaev yine drama tiyatroları için

⁸ D. Şostakoviç. “Noviy azerbaydjanskiy balet”, gazeta “Pravda” ot 18 fevralya 1952 g.

çok ilginç müzikler yazdı. Besteci enstrümantal müziğe çok dikkat eder. Garayev'in en önemli oda bestelerinden biri olan Keman ve Piyano sonatı (1960) ve piyano için 24 prelüd döngüsünü tamamladı. Bu döngünün dört defteri, her biri altı parça, farklı yıllarda oluşturuldu. İlk ikisi (1951-52) kompozisyon ve stilistik tekniklerde “Yedi Güzel” balesine daha yakındır. Üçüncü defterde (1957), kronolojik ve tarz olarak, “Yıldırım Yollarla” balesine yakındır. Dördüncü defterin parçalarında (1963), keman sonatında olduğu gibi, açık ve katı lirik, ruhsal düşünce, felsefi tefekkür hakimdir. Bu defter, Garayev'in olgun becerisini, özellikle de çoksesli teknikteki virtüöz ustalığını yansıtmaktadır. Bu dönemin sahne besteleri arasında aynı adlı film için müzik temelinde oluşturulan “Don Kişot” Senfonik Gravürleri (1960) bulunmaktadır.

Görsel 3.2. Reşit Behbudov, Gara Garayev, Niyazi, Fikret Amirov (<http-10>)

Gara Garayev'in Üçüncü Senfonisi'nin (1965) doğuşu ülkenin müzik hayatında büyük bir olaydı. Senfoni ilk kez 1965 yılında Moskova Oda Orkestrası tarafından Moskova Konservatuarı Büyük Salonu'nda seslendirildi. Üçüncü senfoni hemen müzikseverlerin ve profesyonel müzisyenlerinin dikkatini çekti. Herkes yazarın yeni başarısından, müzik yazımının “en yeni tekniğinden” bahsetmeye başladı. Modern zamanların seçkin kemancısı Leonid Kogan'a (ilk performans 1968'de solist L. Kogan'da gerçekleşti) adanmış Keman Konçertosu da yenilikçi arayışlarıyla dikkat çekmiştir.

Garayev, bestelediği çeşitli türlerdeki müzik eserleriyle üreticiliğini devam ettirmeye çalışmıştır. Böylece opera ve senfoniler, oda-enstrümental ve vokal besteleri, şarkı ve danslar, bando için marşlar yazmıştır. Azerbaycan senfonisinin gelişmesinde olağanüstü bir rol oynayan Garayev'in, modern bale klasikleri, piyano, yaylı çalgılar dörtlüsü ve bestecinin diğer oda ve enstrümental besteleri müzik alanındaki büyük becerisini göstermektedir.

Garayev'in Azerbaycan müzik kültürünün inşasına katılması, bestecilik çalışmalarıyla sınırlı kalmamıştır. 1946'dan ömrünün sonuna kadar Ü. Hacıbeyli adına Azerbaycan Devlet Konservatuarı kompozisyon bölümünde pedagojik faaliyetlerde yer alarak büyük sayıda yetenekli besteciler yetiştirmiştir.

Ömrünün son yıllarında Gara Garayev "Leyli ve Mecnun" balesi için çalışmıştır, ancak uzun ve ağır bir hastalık bestecinin yeni planlarının uygulanmasını engellemiştir. Gara Garayev, 13 Mayıs 1982'de Moskova'da yaşamını kaybederek, Bakü'de Fahri Hiyaban'da defnedilmiştir.

Gara Garayev, ulusal müzik sanatının gelişmesine paha biçilmez bir katkı sağlamıştır. Garayev'in eserleri, en iyi modern müzik klasiklerinin altın fonunda yer almış ve ünlü müzikal tiyatroların repertuarında, en iyi orkestra şeflerinin konser programlarında seslendirilmiştir⁹.

3.2. Gara Garayev'in "Don Kişot" Senfonik Gravürleri"

Gara Garayev, 20. Yüzyılın kültür hazinesine büyük katkı sağlayan seçkin bir bestecidir. Garayev'in çalışmaları müzik sanatının tüm ana türleri olan operalar, baleler, senfonikler, piyano eserleri, şarkılar, romanslar, sinema müziği vb. kapsadığı görülmektedir. Bazen dünya edebiyatının başyapıtlarından etkilenmiş ve onlardan ilham alarak yeni eserler bestelemiştir. 1957'de ünlü Sovyet film yönetmeni Grigori Kozintsev, İspanyol yazar Migel Servantes'in "Don Kişot" romanının film çekimi için Gara Garayev'den film müziklerini bestelenmesini istemiştir. Besteci tarafından yazılan bu filmin müziği daha sonra film yapımcısına adanmış ve "Senfonik Gravürler" adı verilen bağımsız bir senfonik eser halini almıştır. Gara Garayev'in seçtiği tür için, "gravür" tanımlanması, bestecinin "Don Kişot" adlı kitap illüstrasyonlarının hatırlanmasıyla ortaya çıkmıştır.

⁹ Abasova, E., Karagiçeva, L. Kara Karayev. (Baku: Yazıcı, 1988, s. 6-49).

Garayev'in "Don Kişot" imajının lirik-psikolojik yorumu diğer bestecilerden farklıdır (J. Massenet, M. de Fallet, R. Strauss). Garayev'in Don Kişot fikrinin merkezi asil bir rüya adına yaşamak, hakka hizmet etmek, aydınlık bir geleceğe inanmaktır. Garayev'in Don Kişot'u, kötülük dünyasına isyan eden ve bu mücadelede ölen bir adamdır. Don Kişot'un kaderi trajiktir, çünkü rüyaların gerçeklikle çatışması son derece trajiktir. Eser sekiz gravür içermektedir. Gravürlerin her biri, karmaşık bir duygusal deneyimi ifade eden ustaca tanımlanmış bir görüntüdür. Bu eser, her bölümün fikrin gelişiminde önemli bir bağlantısı olduğu ve çok ince iç tonlama temalı bağlantılarının olduğu senfonik bir karakterin çalışmasıdır.

"Don Kişot" müzik teması fikrinin ortaya çıkması yöntemlerinden biri, canlı özelliklerine eşdeğer bağımsız ve zıt bir görüntü dizisi oluşturmasıdır. Bu bestede Gara Garayev'in aynı adlı filmin müziğinde materyalin bir kısmını ödünç almasına rağmen, ayrıntılı bir edebi programı (örneğin, R. Strauss gibi) yoktur. "Don Kişot" müziğinin kendisine ait bir portresi özgü olup, Garayev'in sekiz gravüründen her birine "Seyahatler", "Sancho-Vali", "Seyahatler", "Aldonse", "Seyahatler", "Pavana", "Cavalcade", "Don Kihot'un Ölümü" başlıkları verilmiştir¹⁰.

3.2.1. "Aldonse"nin form analizi

Tüm gravürlerin ayrı özellikleri olmasına rağmen, eserin "Aldonse" bölümü lirik merkezi olması nedeniyle ayrı bir önem içermektedir. Besteci, eserde kahramanın sevgilisinin adını Dulcinea değil – Aldonse seçmiştir. Aldonse – Don Kişot'un hassas bir his beslediği bir köylü kıızıdır. Bu isim İspanyol atasözlerinde kolay davranışlı kadınlar olarak motive edilmektedir. Sadece Don Kişot'un hayal gücünde var olan Dulcinea'nın dünyevi bir yansımasıdır. "Aldonse", G. Garayev'in eserlerinin lirik bölümleri için çok tipik olan özel bir ruhsal saflık ve yüce asalet imajını ortaya koymaktadır. Gravür pastoral, nazik bir sesle seçilmiştir. Tutkulu hayalcilik, lirizm ve aynı zamanda derin bir üzüntü, özlem ve umutsuzlukla doludur. Ritmiklerin esnekliği, melodik çizginin rahatlamasının bükülmesi nedeniyle, Aldonse teması bir doğaçlama dansla ilişkilendirilmiştir. Dalga hissini veren süslenmiş melodi, dansçının kaprisli hareketleriyle birlikte esere büyük bir anlam sağlamıştır. Flâmenko şarkısının melodik çizginin grafikleri bir yay gibidir. Beşli

¹⁰ Kolpetskaya, O., Tkaçenko, N. (2015). Simfoniçeskiye gravyuri "Don Kihot" Kara Karayeva: janrovaya spetsifika i intonatsionniye osobennosti muzikalnogo proizvedeniya. // Nauçno-metodiçeskiy elektronniy jurnal «Kontsept». – T. 13. – S. 1366–1370. (http-11)

tonunun (a minör tonalitesi) çalması, *Frigya modu* ayrıca İspanyol müziği ile olan ilişkiyi de göstermektedir. Yavaş tempo (*Andante*), *pp* nüansı ve sunumun şeffaflığı, açık suluboya rengi gibi, alt sesleri dışlayan seyrek dokusuyla, Don Kişot'un kadın kahramana özel hassasiyetini iletmektedir.

32

Aldonse 4 Альдонса

The musical score for "Aldonse" by G. Garayev is presented in three systems. The first system includes parts for 2 Flauti (Fl.), 2 Arpe (Arpeggio), Violini I & II (V-ni I & II), and Viole (Viola). The second system includes Fl. (Flute), V-ni II (Violin II), and V-le (Violin). The third system includes Fl. (Flute), Cor. (Cor Anglais), T-no (Trumpet), Arpe (Arpeggio), V-ni I (Violin I), V-ni II (Violin II), V-le (Violin), and V-c. (Violoncello). The score is marked *Andante* and *I solo* for the flute. Dynamics include *pp*, *p*, *mp*, *mp II*, and *p*. Articulations include *dolcissimo*, *con sord.*, *espress.*, and *div.*. The score is in 4/4 time and features various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Şekil 3.1. G.Garayev "Aldonse"

4. FİKRET AMİROV

Görsel 4.1. *Fikret Amirov (1922 - 1984) (http-12)*

4.1. Fikret Amirov'un Yaşamı

Besteci, öğretmen ve bilim insanı Fikret Amirov 22 Kasım 1922'de Azerbayca'nın Gence kentinde tarzen (tar sanatçısı) ve hanende (muğam sanatçısı) olan Meşhedî Cemil

Amirov'un ailesinde dünyaya gelmiştir. Fikret Amirov'un bestecilik kişiliğinin oluşmasında besteci Üzeyir Hacıbeyli ve şarkıcı Bul-Bul çok büyük rol oynamıştır.

1948'de, besteci Azerbaycan Devlet Konservatuvarı'ndan B. Zeydman'ın kompozisyon sınıfından mezun olmuştur. Öğrencilik yıllarındaki çalışmaları sırasında halk müziği odasında çalışan genç besteci, muğam sanatını ve folkloru teorik olarak idrak etmiştir. Genç bir müzisyen olan Amirov, Azerbaycan profesyonel müziğinin ve özellikle ulusal operanın kurucusu Üzeyir Hacıbeyli'nin yaratıcı ilkelerini benimsediği görülmektedir. Amirov bir yazısında, “*Üzeyir Hacıbeyli davasının haleflerinden biri olarak adlandırılıyorum ve bununla gurur duyuyorum.*” demiştir. Amirov'un bu sözleri piyano eşliğinde kemanlar ve çellolar *unisonu* için bestelediği “Üzeyir Hacıbeyli'ye Adanmışlık” (1949) müzik şiirinde teyit ettiği görülmektedir.

Amirov, Ü. Hacıbeyli'nin operetlerinin etkisiyle, kendi müzikal komedisi “Kalp Hırsızları”nı (1943) yazma fikrine sahip olmuştur. Amirov'un müzikal beste çalışmaları Ü. Hacıbeyli'nin başkanlığında geçmiştir. Üzeyir bey, bu eserin zorlu savaş yıllarında açılan Devlet Müzikal Komedi Tiyatrosu'nda üretilmesinin katkısında da bulunmuştur. Kısa bir süre sonra, Amirov “Neşeli Haber” (1946) adlı ikinci bir müzikal komedi bestelemiştir. Daha sonra “Yıldız” (1948) operası, “Büyük Vatan Savaşı Kahramanlarının Hatırası” senfonik şiir (1943), Orkestra eşliğinde keman ve piyano için İkili Konçerto (1946) adlı eserleri bestelemiştir.

Besteci 1947'de, Azerbaycan müziği tarihinde ilk defa yaylı çalgılar orkestrası için “Nizami” senfonisini bestelemiştir. Son olarak, 1948'de Amirov, yeni bir müzik türünü temsil eden, özü Azerbaycan halk şarkıcıları-hanende geleneklerinin Avrupa senfonik müzik ilkeleriyle sentez yaparak, ünlü “Şur” ve “Kürd-Ovşarı” senfonik muğamları bestelemiştir. Bu eserler uluslararası tanımlanarak Tacikistan ve Özbekistan'da senfonik makamların ortaya çıkışın başlatılmasına neden olmuştur¹¹.

Amirov, C. Cabarlı'nın aynı adlı dramını temel alıp, “Sevil” adlı (1953) ilk ulusal lirik-psikolojik operasını besteleyerek yenilikçi olduğunu kanıtlamıştır. F. Amirov'un 1950-1960'lardaki çalışmalarında önemli bir yer senfoni orkestrası için bestelediği eserlerden oluştuğu görülmektedir. Bestelemiş olduğu bu eserlerin milli melodilerle dolu, parlak renkli “Azerbaycan” süiti (1950), “Azerbaycan Kapriçyosu” (1961), “Senfonik Danslar”dır (1963). F. Amirov, 20 yıllık bir aradan sonra, Doğu'nun iki büyük şairi Hafız

¹¹ http-13

ve Sadi'nin şiirlerinden esinlenerek, "Gülistan Bayatı-Şiraz" (1968) adlı üçüncü senfonik muğamını bestelemiştir.

Amirov, Azerbaycanlı şair Nesimi'nin 600. Anma yılı vesilesiyle, senfoni orkestrası, kadın korusu, tenorlar, okuyucular ve bale topluluğu için "Nesimi Efsanesi" koreografik bir şiir yazmış ve daha sonra bu baleyi orkestra için uygulamıştır.

Amirov'un zirve eseri ise, Arap masallarının sihriyi yayar gibi renkli bir koreografi yapısı olan "Bin Bir Gece" (1979) balesidir. Balenin partitürü, halk sazlarının sesini taklit eden tınların oyununa dayanarak parlak renklidir. Vurmalı sazlar, eserde önemli bir anlamsal yük taşımaktadır. İlave olarak Amirov, aşk temasını söyleyen bir sesle (soprano), partitüre başka bir tını yansıtmıştır.

Bestecilik bakımından Amirov'un, müziği geniş bir melodik nefes, renklerin cömertliği, parlak duygusallık yönü ile tanınmıştır. Halk müziğinin melodik ve ritmik olanaklarını yaratıcı bir şekilde kullanan besteci, yüksek sanatsal değerlerle donatılmış, orijinal biçimli ve içerikli eserler yaratmıştır. Fikret Amirov'un yaratıcılığı, Batı müzik kültüründen, Doğu halklarının müziğinden ve Azerbaycan folklorundan güçlü bir şekilde etkilenmiştir¹².

Fikret Amirov, besteleri aracılığıyla, harika bir renk, ruh hali, izlenim, keşif ile halkına ve yerli topraklarına sonsuz sevgi dolu bir düşünce bırakan bestecidir. Amirov, bir röportajında şu itirafta bulunmuştur: "Dünyanın dört bir köşesinde Azerbaycan müziğinin çalınacağını, onu herkesin tanıyacağını, bu eserlerin Azerbaycan halkının bir tür kartviziti olacağını hep hayal ettim ve hayal ediyorum, çünkü her millet genellikle kendi müzikleri üzerinde yargılanıyor. Ve eğer hayalimi – hayatımın hayalini – kısmen gerçekleştirmeyi başardıysam o zaman mutlu olurum!". Besteci, arkadaşı büyük Türk şairi Nazım Hikmet'in "Avrupa'nın kültürüne hayranım, ama Doğu'nun oğlu olmaktan gurur duyuyorum!" sözlerini sık-sık zevkle hatırladı¹³.

Bakü'de yaşayan ve çalışan Fikret Amirov, 20 Şubat 1984'te yaşamını yitirerek Bakü'de Fahri Hiyaban'da mezarlığında defnedilmiştir.

¹² Şarifova-Alihanova, V. Fikret Amirov (jizn i tvorčestvo). (Baku: Sada, 2005, s. 17-198).

¹³ Djamil Amirov. Sın Vostoka. Jurnal "İRS" Naslediye N51 -2011.

Görsel 4.2. Nazım Hikmet ve Fikret Amirov (<http-14>)

4.2. Fikret Amirov'un "6 Parça"sının form analizi

Azerbaycanlı besteci Fikret Amirov, ünlü Rus flüt sanatçısı Aleksandr Korneyev'e ithaf ettiği "6 Parça" flüt eseri 1976 yılında yayımlanmış görülmektedir. Ancak Amirov'un yaratıcılığını incelerken ortaya çıktığı gibi bazı eserleri "6 Parça"nın yayınlanmasından çok önce bestelenmiştir.

Görsel 4.3. *Aşığısayğı* (1952) (<http-15>)

Görsel 4.4. *Azerbaycan halkının temaları üzerine bir parça (1962) (<http-16>)*

Böylece, bestecinin M. F. Ahundov adına Azerbaycan Milli Kütüphanesi'nin web sitesinde bulunan kaynakçasından, 1952'de "Azmuzeşr" yayın evi tarafından "Aşıksayagı" (flüt ve piyano için) ve "Pınar başında" (flüt (obua veya klarnet) ve piyano için) eserlerinin yayınlandığını görebiliriz. İlave olarak, obua (klarnet veya fagot) ve piyano için bestelenen ve daha sonra söz konusu "6 Parça" arasında yer alan "Dans" parçası da aynı 1952'de tek bağımsız eser halinde yayınlanmıştır. Aynı şey, bestecinin 1962'de Moskova Devlet Müzik Yayınevi tarafından yayınlanan başka bir çalışması için de söylenebilir. Obua (veya flüt) ve piyano için yazılan "Azerbaycan halkının temalar üzerine bir parça" başlıklı kompozisyon, küçük değişikliklerden sonra, "6 Parça" döngüsünde artık "Azerbaycan dağlarında" olarak adlandırılmaktadır.

РЭГС
Гобойчла фортепиано үчүн

ТАНЕЦ
Для гобоя с фортепиано

ФИКРЭТ ЭМИРОВ
ФИКРЕТ АМИРОВ

Allegretto

Гобой

Allegretto

Ф-но

mf

pp

f (p)

f (p)

mf

f

sub. p

Şekil 4.1. “Dans” (obua) (1952)

3. Танец

Allegretto grazioso

9148

Şekil 4.2. “6 Parça”: “Dans” (flüt) (1976)

Ve nihayet 1976’da flüt ve piyano için bestelenen “6 Parça” arasında yer alan “Noktürn”, artık 1955’te F. Amirov’un yarattığı “On İki Minyatür” adlı ünlü piyano parçaları arasında 3 numara olarak listelendiği görünmektedir. “Noktürn”ün yeni flüt varyantı ilk piyano baskısı ile kıyaslandığında, bestecinin parçayı epeyce değiştirdiğini ve müzikal olarak kıyaslanamayacak kadar daha zenginleştirdiği gerçeği göz önüne alındığında, aşağıdakileri varsayabiliriz.

3. Ноктюрн

The musical score for "12 Minyatür": "Noktürn" (1960) is presented in five systems. The first system is marked "Moderato" and "mf", with a "rit." marking at the end. The second system is marked "a tempo" and "p". The third system is marked "p". The fourth system is marked "sf". The fifth system is marked "p sub." and "pp". The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

Şekil 4.3. "12 Minyatür": "Noktürn" (1960)

Büyük olasılıkla, Amirov'un ünlü Rus flütist A. Korneyev'in kişiliği ve sanatıyla tanışma izlenimi sonucunda ve sanatçının teklifi sonrası bir süit oluşturma fikri ortaya çıkmış olabilir. Böylece, daha önce yazılmış eserler, yeniden çalışılarak ve birkaç yeni parça ilave edilerek bugünlerde dinlemekten ve icrasından zevk aldığımız aynı "6 Parça" yeni tasarlanmış hali ile müzik hayatını devam ettirmektedir.

6. Ноктюрн

Andante cantabile

mp *espress.*

p *cresc.*

cresc.

0148

Şekil 4.4. “6 Parça”: “Noktürn”(1976)

Bu küçük eserler aslında bir minyatür süit niteliğindedir. Her bir eserin farklı motifematik içeriğine rağmen, hepsini birleştiren tek bir motif temeli vardır. Bu temel, şarkıya ve dans halk geleneğine olan bağlılığını göstermektedir. Bestecinin başka eserlerindeki gibi bu parçalarında Azerbaycan müzik geleneklerine dayandığı görülmektedir. Minyatür olarak, parçalar basit şarkı (iki-üç bölümlü veya kıta) formlarında yazılmıştır. Ancak formların basitliğine rağmen, onlar şematiklikten uzaktırlar. İlk olarak, bu formların dörtgenlik sunum özelliği, halk müziğinin karakterinde olduğu gibi cümlelerin motifsel yapısı ile silinmektedir. İkincisi ise, tekrarlanan bölümlerin monotonluğu, yine halk müziğinin karakterinde olduğu gibi varyasyon tekrarlar vasıtası ile eserlere bir canlılık kazandırmaktadır. Genel olarak bakıldığında, bu parçaların kompozisyon dili: net, basit ve sabit bir ritim, anlaşılabilir melodik içerik ile birlikte sert bir armonik içeriği ile karakterize edilebilmektedir.

ПЬЕСА

на азербайджанскую народную тему

Ф. АМИРОВ

Гобой

Ф-п.

Moderato cantabile

mf *p* *p* *cresc.*

P espressivo cresc. *tr*

f *p* *mf*

mf *mf*

Şekil 4.5. "Azerbaycan halkının temalar üzerine bir parça" (obua) (1962)

4. В горах Азербайджана

Moderato cantabile

mf

p espress. cresc.

p cresc.

f tr

mf

© Издательство «Музыка» 1976 г.

9148

Şekil 4.6. “6 Parça”: “Azerbaycan Dağlarında” (1976)

4.2.1. “Aşıksayağı”

“Aşıksayağı” adlı parça, ileride aranağme rolünü oynayan parlak bir piyano girişi ile başlamaktadır. Flütün girişi ile eserin ana teması devam etmektedir. Eserde dans ve motifsel olmak üzere iki yapısal unsur bulunmaktadır.

Parçanın ilerleyen bölümündeki tekrarında (üç kıta) bu iki unsurun kontrastlığının arttığı ve dans ögesinin malzemesi üzerinde bir *coda* ile sona erdiği görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, bu form bir kıta-varyasyon olarak tanımlanabilir.

Александр Васильевич Корнееву

ПЬЕСЫ

1. Ашугская

Ф. АМИРОВ

Allegretto

Ф.п.

Флейта

9148

Şekil 4.7. “6 Parça”: “Aşıksayağı”

4.2.2. “Ninni”

“Ninni” de “Aşıksayağı” gibi bir kıta formu kullanılmıştır (sadece 2 kıta). İkinci yürütme varyasyonunun karakterli bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Eserdeki kıtaların birinin çok figürlü, diğerinin ise daha motifsel olduğu iki unsur mevcuttur. İkinci kıtada

ise, bir oktav yukarı çıkarılan ana melodinin piyano eşliğindeki kontrpuan melodisi ile devam ettiği görülmektedir.

2. Колыбельная

The musical score for "2. Колыбельная" (Lullaby) is presented in two systems. Each system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The first system begins with the tempo marking "Andante sostenuto" and the dynamic marking "p espress.". The second system includes "cresc." and "f" markings. The score is numbered 9148 at the bottom.

Şekil 4.8. "6 Parça": "Ninni"

4.2.3. "Dans"

"Dans" parçası varyasyon karakterli tekrarlar içermeyen daha net bir yapıya sahiptir. Cümlelerin daha fazla karesel yapısı tür gereksinimlerine göre koşullandırılmıştır. Birinci kıtayı oluşturan iki cümle, farklı tonalitede – minör ve paralel majörde sürdürülmüştür. İkinci kıta ise, ilk minör tonalitesi ile biten küçük bir "coda" ile sona erdirilmiştir.

3. Танец

Allegretto grazioso

The image displays a musical score for a piece titled "6 Parça": "Dans". The score is written in 6/8 time and is marked "Allegretto grazioso". It consists of four systems of music. The first system shows the beginning of the piece with a forte (f) dynamic in the right hand and a piano (p) dynamic in the left hand. The second system features a first ending marked with a double bar line and a repeat sign, with a mezzo-forte (mf) dynamic. The third system continues the piece with a piano (p) dynamic. The fourth system concludes the piece with a mezzo-forte (mf) dynamic. The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings.

9148

Şekil 4.9. "6 Parça": "Dans"

4.2.4. "Azerbaycan Dağlarında"

"Azerbaycan Dağlarında" adlı eser Azerbaycan'ın dağlık bölgelerinde halk müziğinin türkü karakterli melodik malzeme özelliğini kullanan ilginç bir bestedir. Bu eserin formu, bir kıtanın ve basit bir üç bölümlü formlarının birleşimidir. Kıtanın içeriği tek bir cümle-periyotta birleştirilmiş benzer öğelerden oluşturulmuştur. İkinci kıtadan sonra farklı bir tonda ilk temaya zıt olmayan, aksine ilk temanın içeriğini geliştiren yeni

bir tema yürütülerek eseri devam ettirmektedir. İlk tema daha sonra üçüncü kıta şeklinde devam ettirilmektedir. Her kıta, özellikle piyano partisinin çeşitli figürlerinde fark edilen varyasyon ile sürmektedir.

4. В горах Азербайджана

Moderato cantabile

The image shows a musical score for a piece titled '6 Parça' from 'Azerbaycan Dağlarında'. The score is written for piano and is in 6/8 time. It is marked 'Moderato cantabile'. The score consists of four systems of music. The first system shows the beginning of the piece with a mezzo-forte (mf) dynamic. The second system includes markings for piano (p), espress. cresc., and cresc. The third system features a forte (f) dynamic and a mezzo-forte (mf) dynamic. The fourth system continues the piece with various dynamics and articulations. The score is published by the publisher 'Музыка' in 1976, with the number 9148.

© Издательство «Музыка» 1976 г. 9148

Şekil 4.10. “6 Parça”: “Azerbaycan Dağlarında”

4.2.5. “Pınar Başında”

“Pınar başında” adlı eser, net bir dans karakteri taşıyan parçadır. Süitin ikinci piyesi olan “Dans”tan farklı olarak, minyatür ölçü içinde farklı ritmik desenden oluşan 6/8 ritmik bir boyut değil, daha basit üç boyutlu ritmik bir yapı kullanılmıştır. Ancak, bunun basit bir ritmik yapıda olmadığı görülmektedir. Üç boyutlu ritmin, bölünerek ve aynı zamanda çift ölçülü yapıların yeni ritmik kombinasyonlarda birleştirme tekniği,

bestecinin ritmik hayaline güç katar. Besteci, aynı kıta formunu kullanarak (dokulu varyasyon şeklinde tekrarlanan iki zıt olmayan cümle ile) ikinci kıtadan sonra yerleştirilen yeni bir malzeme yardımıyla bu formun mütevazı olanaklarını genişlettiği görülmektedir. Formalite olarak, bu bölüm bir *coda* olsa da gelişme fonksiyonu taşıyarak önceki bölümlerin malzemesini geliştirmektedir. Ritmin üçboyutlu *ostinat* yapısını kırarak, birleşik çift ölçülü yapılar oluşturmaktadır. Aynı tekniğin, bestecinin keman ve piyano için yazdığı “Muğam-Poem”de de kullanıldığı görülmektedir.

5. У родника

The musical score for "5. У родника" is presented in a standard piano format. It consists of four systems of music. The first system begins with the tempo marking "Moderato" and the dynamic marking "mp espress.". The score is written for piano, with a treble and bass clef. The right hand plays a melody with eighth notes and slurs, while the left hand provides a rhythmic accompaniment with eighth notes. Dynamics are marked as "mp" and "p". The score is numbered "9148" at the bottom.

Şekil 4.11. “6 Parça”: “Pınar Başında”

4.2.6. “Noktürn”

Son parça olan “Noktürn”, melodik ve ritmik içeriği ile “Azerbaycan Dağlarında” parçasına benzemektedir. Eserin gelişiminde daha mütevazı olan eser, tamamen sergisel olarak sunulmuştur (2 kıta). Kıtalar arasındaki kısa aranağme, üç ölçülü doğaçlamalar yarım cümle şeklinde, flütün solo sunumunda serbest nefes alma karakterini meydana getirdiği görülmektedir. Doğaçlama şeklinde üç ölçülük (yarım cümle) flütün solosunu

içeren kıtalar arasındaki kısa aranağme, malzemenin sunumuna serbest nefes alma karakterini getirir, bu da halk müzisyenlerinin performans şeklini hatırlamanızı sağlar. Eserin melodik malzemesi, Azerbaycan'ın dağlık bölgelerindeki şarkıların karakterine sahiptir. Bu tür folklor öğelerinin kullanımı Azerbaycan'da modern klasik müzikte en nadir görüleni olup, bu nedenle özel bir değere sahip olduğu söylenebilir.

6. Ноктюрн

0148

Şekil 4.12. "6 Parça": "Noktürn"

5. TOFİK BAKIHANOV

Görsel 5.1. *Tofik Bakihanov (08.12.1930) (http-17)*

5.1. Tofik Bakıhanov'un Yaşamı

Tofik Ahmed oğlu Bakıhanov, Azerbaycanlı ünlü tar sanatçısı ve öğretmen olan Ahmed Bakıhanov'un oğlu olarak 8 Aralık 1930'da Bakü'de dünyaya gelmiştir.

Bestecinin akrabaları arasında birçok müzisyen vardır. Bestecinin büyük babası Memmed Rza Bakıhanov, Azerbaycan halk müziğinin büyük bir uzmanı ve aşığı olup, müzikal-edebi meclisin organizatörü olduğu toplantılarda sık-sık halk şarkıcıları, enstrüman sanatçıları ve şairleri ile birlikte yer alırdı. Tofik'in büyük amcası, aynı zamanda ünlü Azerbaycan tar sanatçısı – Memmed Mirza Bakıhanov - Ali Bayramov kulübündeki “Türk kızları” halk çalgıları orkestrasının başkanıydı ve aynı zamanda 1920'lerde Doğu Konservatuarı başmüfettişiydi. Büyük bir sanatsever olan Tofik'in küçük amcası Aşum, kemençeyi mükemmel çalardı. Bakıhanov'un çocukluk yılları sanata ve müziğe karşı sevgi duyan kişiler ile birlikte geçti. Kız kardeşi Ziver hanım Bakıhanova anaokullarında müzik öğretmenliğini yapmıştır. Bestecinin kardeşi Memmed Rza – çellist ve Bakü Müzik Kolejinde öğretmendi.

Tofik'e müzik yeteneği ailesinden miras kalmıştır. Çocukluğundan beri, müzisyen babasının evine gelen tanınmış Azerbaycanlı şarkıcıların ve enstrüman sanatçıların seslendirdiği türkülerini ve muğamları dinlemeyi severdi. Ahmed Bakıhanov ile büyük bir dostluğu olan Üzeyir Hacıbeyli de Bakıhanov'lar ailesinin sık-sık misafiri olmuştur. Besteci, profesyonel milli müziğin kurucusu olan Ü. Hacıbeyli'nin kişiliğinden etkilenmiştir.

Küçük Tofik'in çalgısını defalarca dinleyen dahi besteci Ü. Hacıbeyli, Tofik'in inanılmaz müzik yeteneği dolayısıyla Azerbaycan Devlet Konservatuarı'nın nezdinde kurulmuş on yıllık müzik okulunda keman öğretmeni N. Tsimberov'un sınıfında eğitim almasını önermişti. Keman sevgisi ve çalışma titizliği T. Bakıhanov'u yetenekli bir keman virtüözüne dönüşmesini sağlamıştır.

1948'de besteci T. Bakıhanov Azerbaycan Devlet Konservatuarı'nı kazanarak eğitimine Profesör S. Bretanitski'nin sınıfında başlamış, 1953'te ise Prof. A. Amiton'un keman sınıfından mezun olmuştur. Bakıhanov keman çalmasının yanı sıra müzik eğitiminin her alanıyla ilgilenmeye çalışmıştır. Beste yapma arzusu her şeyin daha üstündedir. Henüz bir okul çocuğuyken, çello, keman, piyano için öğrenci seviyesini aşan ciddi opus'ları yazmıştır. Bu alandaki ilk adımlarını, yeteneğini fark eden ve ona ciddi bir şekilde beste yapmasını tavsiye eden besteci Gara Garayev teşvik etmiştir.

T. Bakıhanov konservatuvar öğrencisi iken, G. Garayev'in kompozisyon sınıfında eğitimini devam ettirmiştir. Bu çalışma yıllarında T. Bakıhanov (1953-1957) Azerbaycan müziğinde çok zengin bir döneme denk gelmiş ve müzik dilinin, tınların, yeni türlerin ve formların yenilenmesi alanında önemli başarılar elde etmesini sağlamıştır.

T. Bakıhanov, birçok yetenekli Azerbaycanlı besteci yetiştiren öğretmeni Gara Garayev'den çok şey öğrenmiştir. Harika bir müzisyen ve öğretmen olan Gara Garayev, öğrencisi T. Bakıhanov'a hedefe ulaşmanın en iyi ve kısa yollarını, dünya müzik edebiyatının derin incelenmesini ve yeni her şeyin nasıl aranmasını gösterip, öğretmiştir.

Tofik Bakıhanov, 6 senfoni, 5 senfonik şiir, 3 bale, 24 sonat ve çeşitli enstrüman ve orkestra için 26 konser, tiyatro ve film müziği bestelemiştir. Tofik Bakıhanov ilerlemiş yaşına rağmen yeni eserler bestelemeye devam etmektedir. T. Bakıhanov'un flüt için dikkat çekici birkaç minyatür bestelediği özellikle belirtilmelidir. Bunlar arasında ilk kez 25 Nisan 1977'de Azerbaycan Devlet Konservatuarı Büyük Salon'da flütist T. Hacıyev ve orgcu R. İsmayılova tarafından seslendirilen "Andante", "Intermezzo", "Sabah Şarkısı" ve flüt ve org için bestelenen "Canzonetta" yer almaktadır¹⁴.

5.2. Tofik Bakıhanov'un N1 Flüt Konçertosu'nun Form Analizi

Müzik kültürü tarihinde profesyonel bestecinin yaratıcılığı ve sahne sanatlarının birbirine bağlanmasına dair birçok örnek vardır ve bu muhtemelen şaşırtıcı değildir: yeni bir eser üzerinde çalışmaya başlayan besteci, genellikle gelecekteki icracılığı zaten varsayar ve kompozisyonu parlak ve ilginç bir performansta duymak için gerçek umutlarla yaratıcı girişimi teşvik eder. Bu tür yaratıcı ilişkilerin anlamlı kanıtı, T. Bakıhanov'un flütçü Telman Hacıyev ile olan sanatsal işbirliğiydi ve bu da dikkat çekici meyveler verdi. Sadece on yıl içinde (1967-1977) iki konçerto, üç sonat ve piyano eşlikli flüt minyatürleri bestecinin çalışmalarında parlak bir sayfa oluşturarak Azerbaycan oda müziğinin üflemeli çalgıların gelişiminde önemli bir katkıda bulunmasını sağladı.

1967'de ilk kez flüt müziğine hitap eden Bakıhanov, T. Hacıyev'e ithaf ettiği ilk konçertosunu yazdı. Azerbaycan Bestecileri Birliği'nin yıldönümü kurultayında (1967) ilk icradan sonra besteci ve icracıya övgü dolu sözler söylendi. "Flüt konçertosu, yazarın yeteneğine tanıklık eden ilginç, canlı bir kompozisyondur" - Moskova Konservatuarı Profesörü Y. Yagudin. Gerçekten de, enstrümanın özelliklerine dair derin bilgisi, flütün

¹⁴ Kafarova, Z. Tofik Bakıhanov. (Baku: Işık, 1980, s. 5-70).

tüm teknik imkânları ve milli renklerini kullanımı, açıklamanın samimiyeti konseri hem sanatçılar hem de dinleyiciler için ilginç bir hale getirdi. Bu kompozisyonun üniversitelerinin Orkestra Enstrümanları Fakülteleri programına dâhil edilmesi de sevindiricidir. Başarı, bildiğiniz gibi, her zaman ilham verir. Flütün teknik ve etkileyici yeteneklerinde ustalaştıktan sonra, besteci yeteneklerine olan güveninin arttığını, yeni besteler üzerinde çalışmaya hazır olduğunu hissetti.

5.2.1. I. Bölüm / Allegro

Konserin ilk bölümü enerjik-hareketli ve ilahi-lirik olmak üzere iki tema üzerine kuruludur. Bu iki temanın dramatik etkileşimi bir Sonat Allegro formunu oluşturur. İki temanın sergisi zaten dramatik gelişim unsurları içerir, çünkü besteci, folklor malzemesini karakter olarak kullanarak, sunumu boyunca bunu modifiye eder. Örneğin, ilk konu (ana parti) endişe uzantıları nedeniyle önemli motivasyon değişiklikleri yaşar. Ancak en çok sürekli değişikliklere temanın motiflerin ritmik deseni tabidir.

İkinci tema (yan partiden, yani 6'dan itibaren) daha kalıcı bir yöntemle sunulur, ritim daha sakin, cümleleri ise daha uzun bir nefese sahiptir. Gelişim 9'da başlar. Esas olarak önemli ritmik değişikliklere uğrayan ana partinin temasının geliştirilmesine dayanır: 4/4 ilk ritim yerine 6/8, daha sonra - 9/8 kullanılır. Ancak bu temel ritmik yapıların bile değiştirebileceği özellikler vardır. Dinamik gelişim kadansa yol açtıktan sonra bir röpriz başlar.

Röpriz hemen yan partiden başlar. Tematik motiflerin doğrudan tekrarı ve sürekli değişikliklerinin olmaması nedeniyle, röprizin türünü kesin olarak tanımlamak mümkün değildir. Hem ayna tipli röpriz (yan + ana tema) hem de kısaltılmış bir röpriz – sadece yan tema + ana partinin temasına dayanan *coda* olabilir. Her iki seçenek de var olma hakkına sahiptir, ancak büyük olasılıkla, *coda*'nın fonksiyonel özelliğinin karakterinde bulunan ana partinin kısalığı nedeniyle, ikincisinin olması daha mantıklıdır.

Konsert № 1
Fortepiano ilə flayta üçün

Tofiq Bakıxanov

Allegro

Flute

Piano

Allegro

f marcato

f

p poco

f

a poco cresc.

p

mf

Şekil 5.1. T. Bakıxanov. Flüt Konçertosu. I Bölüm / Allegro

5.2.2. II. Bölüm / Andante Sostenuto

II

Andante sostenuto

Andante sostenuto

The image shows a musical score for the second movement of T. Bakıhanov's Flute Concerto, 'Andante Sostenuto'. The score is in 4/4 time and G major. It features a flute part and a piano accompaniment. The piano part includes a prominent triplet in the bass line. The flute part has several melodic lines with slurs and accents. The score is divided into four systems, each with a flute staff and a piano grand staff. Dynamics include piano (p) and piano-piano (pp). The tempo is marked 'Andante sostenuto'.

Şekil 5.2. T. Bakıhanov. Flüt Konçertosu. II Bölüm / Andante Sostenuto

İkinci bölüm, değişken bir röpriz ile basit bir üç bölümlü formda bestelenmiştir. İlk bölümün teması ninniye yakın sakin bir karaktere sahiptir. Yavaş bir hızda üç vuruşlu ölçü sayısı, geniş bir nefes alan lirik melodi ile birlikte bu izlenime katkıda bulunur.

Orta bölüm *fantastik-shcerzo*'tik bir karaktere sahiptir. Tempo ilerlediğinde, hareket hızlanır, ölçünün ritmi 4/4 olarak değişir. Yaylıların *pizzicato* eşliği fantastik ve gerçek dışı izlenimini artırır. Röpriz'de ana tema, birinci ve ikinci bölümlerin karakterlerinin birleşmesine katkıda bulunan flütün figüratif pasajlarının arka planına karşı orkestrada yer alır. Kısa *coda*,da hareket yavaşlayarak sesin doğası sakinleşir.

5.2.3. III. Bölüm / Allegro

Üçüncü bölümün şekli ilkinen benzer: iki zıt temadan oluşan bir sergi, ilk temanın değişikliklerine dayanan bir gelişme, doğrudan ikinci temayla başlayan bir yeniden canlandırma ve ilk temanın malzemesini kullanan kısa bir *coda*. Böylece, üçüncü kısmın formu ilk bölümde olduğu gibi kısaltılmış bir röprizli sonat formu olarak tanımlanabilir. Formların bu akrabalığı, tüm esere mimari bütünlük kazandırır. Aynı zamanda, ilk bölümün ve finalin formlarının detaylarında önemli bir fark vardır. Bu nedenle, son bölümün *kadans*'ı yoktur, bu da tüm gelişime süreklilik ve dinamik hızlilik özelliği verir. Ayrıca, sergide, orkestradaki ikinci temanın (yan parti) ikinci yürüyüşünde, ana partinin temasına dayanan solo flütün kontrpuanı eşlik eder. Yani, geliştirme öğeleri zaten sergide yer alır. Son olarak, ana partinin temasının sunumu çok dinamiktir. Azerbaycan halk müziğinin ritmik karakterinde bulunan ölçü içi 6/8(3+3 veya 2+2+2) bölünmesine rağmen ölçünün ritmik yapısı sürekli 5/8'e kadar sıkıştırılır veya 7/8'e kadar genişler, bu da müziğe hızlı bir tempoda heyecanlı, patlayıcı bir karakter verir.

Genel olarak, eserin müzik dili flüt sonatı ile ilgilidir, ancak konstrüktivizm yönünde çok daha gelişmiştir. Materyalin sunumu ve geliştirilmesinin doğaçlama prensipleri çok azdır. Malzemenin kendisi, biraz daha romantik sonat stilini anımsatan çok daha farklı bir dokuya sahiptir. Son olarak, oda tarzında gerçekleştirilen konçerto orkestrasyonu, eşlik eden orkestranın şeffaf sesiyle gölgelenen solo flütün virtüöz olanaklarını tam olarak ortaya çıkarmanızı sağlar.

III

Allegro

Allegro

f

I

ff

I

Şekil 5.3. T. Bakhanov. Flüt Konçertosu. III Bölüm / Allegro

5.3. Tofik Bakıhanov'un N3 Flüt Sonatı'nın Form Analizi

T. Bakıhanov'un flüt kompozisyonlarının önemli bir özelliği yanı sıra diğer tüm oda eserleri gibi organik ilişkileridir. Her yeni flüt kompozisyonu, özünde, ondan önceki çalışmanın gelişimidir, elbette, yeni ifade araçlarının, gelişim tekniklerinin tanıtılmasıyla olmaktadır. Yapısal netlik ve ton stabilliği ile karakterize edilen böyle bir bağlantıyı 1976'da bestelenen Bakıhanov'un Üçüncü Sonatı'nda da duyuyoruz. Eseri, önceki sonatlarla ilişkilendiren bestecinin zıt kürelerin sakin, lirik veya sonra tedirgin, *scherzo*'tik, *toccat*'ik gösteri-değişikliği arzusudur. Bu Sonatın ana dramatik araçları - döngüsellik, zıt kürelerin iç birliği - döngünün yaratılması tek bir görevine bağlıdır.

Sonatın prömiyerini 1977'de Azerbaycan Devlet Konservatuarı Büyük Salonu'nda bestecinin eserini T. Hacıyev (flüt) ve A. Aliyeva (piyano) gerçekleştirdiler. 1979'da Sonat, Moskova'da Ulusal Besteciler Evi'nde yapılan Azerbaycanlı bestecilerin eserlerinden oluşan bir konserde aynı müzisyenler tarafından tekrar seslendirildi ve o günlerde Ulusal Kayıt Evi'nde Ses Kayıt Vakfı için ses kaydı yapıldı. Aynı zaman Sonatın notaları, Sovyet Besteciler Yayınevi tarafından 1981 yılında Moskova'da yayınlandı¹⁵.

5.3.1. I. Bölüm / Andante

T. Bakıhanov'un N3 Flüt Sonatı üç bölümden oluşmaktadır. Eserin piyano eşliği derin bir manzara tasviri fonunda flütün pastoral karakterli *legato*'lu narin melodisi üzerine kurulmuştur. Bu ezgi sonatın ana teması gibi görünse de bir süre sonra figüratif kürelerin kontrastlığı ana partiye giriş yapmaktadır.

Ana bölüm – *moderato*, net bir ritme sahip olarak belirleyici bir karakterle 14'cü ölçüde başlar ve gelişiminde renkli bir melodi ile iç içedir. Giriş melodisinin hafif, eğlenceli doğası, şeffaf bir piyano partisi tarafından desteklenen virtüöz bir flüt partisinde yoğunlaştırılmıştır. Flüt ve piyano partilerindeki müziksel armoni uyumu iç içe geçerek; doğanın, oyunsallığın bir resminin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, ritmik olarak değişen ve flütten piyanoya taşınan tema, dinamik olarak daha hafif gelmektedir. Ancak yine bir süre sonra flüt ana partinin temasını seslendirerek esere devam eder. Tanıtım bölümünün böyle bir bağlantısı, eseri yan temaya götürmekle, *meno*

¹⁵ Kafarova, Z. Tofik Bakıhanov. (Baku: Işık, 1980, s. 42-43).

mosso ve *dolce*'nin ortaya çıkmasına neden olur, yeni bir görüntünün, yani flütteki şarkı temasının algısı için katkıda bulunur.

Тельману Гаджиеву

СОНАТА № 3

Тофик БАКИХАНОВ

Andante

Piano

p poco a poco cresc.

mf ad lib.

poco cresc.

mf poco cresc.

poco a poco dim.

f marcato

1

2 Moderato

Şekil 5.4. T. Bakhanov. N3 Flüt Sonatı. I Bölüm / Andante

Bu tema, arpejli piyano akorları tarafından desteklenen pastoral bir resme uyum sağlar. Halk sahnesinin tasviri ile ilişkili müzikal sunumun basitliği ve armonik çerçevesinin netliği, sanatçının görevini kolaylaştırır ve çeşitli dinleyiciler için daha fazla algı erişilebilirliği yaratır. Ancak kısa bir süre sonra, piyano partisinin *senkop*'larında seslenen huzursuz ritim kalıpları ve bestecinin yan partisine uyarladığı *accelerando* dramatik bir gerginlik yaratır. Bu gerginlikle beraber, flüt partisinde *sekvens*'li hareketi sıralayarak doğal bir düşüş başlar, ancak piyano akorları ile titreşen bir ritimsel döngü devam etmektedir. Eserin bu ölçüsünde röprize geçiş için küçük bir bağlantı kullanılır. Pes seslerde geniş bir *vibrato* kullanarak flütün kadife sesi ile sakin bir şarkı melodisi oluşturulmuştur. Ve aniden, gelişimin *schertzo* karakterli beklenilmeyen hızlı bir ritim ile eser sürdürülür. Dans ritmi, flütün çift *staccato*'lu virtüöz pasajları ve uyumsuz piyano akorları ile sesin dinamik olarak güçlendirilmesi esere *toccata* yapısının verilmesini sağlamıştır. Fakat sonatın girişinin pastoral görüntüsünün ortaya çıkması, müziği yan partinin melodisine geri döndürmektedir. Sonatın başlangıç akorunun teması lirik pastoral ile yakınsaması, kompozisyonun zıt alanlarının dramatik birleşmesini sağladığı görülmektedir. Eserin gelişme bölümünde piyano partisinin zengin eşlik yapısı ve flütün parlak sesiyle *glissando* ile keskin çift *staccato* kullanılarak ritmin hafifliği, zarafeti ile bir dans havası figürünün oluşturulduğu görülmektedir. Flüt partisinde doğaçlama hale gelen ninni temalı ilk bölümün son bölümü yavaş-yavaş orijinal giriş temasına geri dönmektedir. Böylece eserin bu bölümünün pastoral ve dans özelliğinde bir yapıyı içerdiği söylenebilir.

5.3.2. II. Bölüm / Moderato

Sonatın ikinci bölümü olan Moderato da başlangıçta müziğin serbest sunumu ve lakonik bir *coda* ile üç bölümlü formda yazılmıştır. Bu bölümün genel ruh hali şiirsel-aydınlanmış, lirik ve iyimserdir. Sonatın ikinci bölümünün ayrıntılı tanıtım bölümü, flüt partisinin serbest lirik müziği ve piyano partisinin şarkı öğeleriyle zıt görüntüler sunmaktadır. Tüm açılış bölümü flütte alçalan-yükselen pasajlar ve *trill*'lerle doğaçlama karakteri taşısa da, piyano kısmında en çok gergin uyum ve *poliritmik* hareketlerle ifade edilen ve beklenmedik bir duraklamadan sonra yeni bir bölüme yol açan bazı dürtüsel dramlık duyurulmaktadır.

Moderato **II**

The musical score consists of the following systems and parts:

- System 1:** Piano introduction in bass clef, marked *mf*. The right hand has a melodic line with a *poco dim.* dynamic.
- System 2:** Flute entry in treble clef, marked *mf ad lib.* and *n. p.*. The piano accompaniment in bass clef features arpeggiated figures.
- System 3:** Flute melody with trills, marked *poco a poco cresc.*. The piano accompaniment in bass clef also features arpeggiated figures with a *poco a poco cresc.* dynamic.
- System 4:** Flute melody with trills, marked *poco a poco*. The piano accompaniment in bass clef features arpeggiated figures with a *poco a* dynamic.
- System 5:** Flute melody with trills, marked *cresc.*. The piano accompaniment in bass clef features arpeggiated figures with a *poco cresc.* dynamic.

Şekil 5.5. T. Bakıhanov. N3 Flüt Sonatı. II Bölüm / Moderato

Bu yeni bölüm, üç parçalı formun ilk bölümüdür. Geniş nefes alan ezgisi ve piyanonun *diyatonik* geniş akorları tarafından desteklenen yeni bir tema ortama çıkmaktadır. Bu tema, sonatın ilk bölümünün ikinci temasıyla, hem motiflerin benzerliği hem de gelişim ilkeleriyle ifade edilen bir entonasyon yaklaşmasına sahiptir. İkinci tekrarında tema piyano partisinde olup, flüt pasajlarının fonunda seslenmektedir.

Formun ikinci bölümü kısa bir *yarıkadans* durdurmadan sonra başlamaktadır. Melodik çizgi, piyano kısmındaki $5/8$ *ostinat* hareketinin fonunda kısa motiflerin kombinasyonlarını kullanarak geniş karakterini kaybeder. Tüm bunlar müziğe tedirgin ve biraz rahatsız edici bir karakter kazandırmaktadır. Eser doruğa yaklaşırken (8.), gergin karakterini yükselterek ritmik harekât hızlanır ve doruğun zirvesinde formun üçüncü kısmı (10.) olan bir röpriz ile geri dönüldüğü görülmektedir.

Ana tema yine flütte duyurularak, piyano eşliğinde ise basit akorların artık kullanılmadığı ve formun ilk bölümünün lirik atmosferini orta kısmın tedirgin ruh haliyle birleşirken hazırlıksız bir hareketle geniş arpej figürleri kullanılmaktadır. Yavaş-yavaş hareket sakinleşir ve başlangıcın atmosferine doğru devam ettiği görülmektedir. Piyanodaki arpej figürleri yerine yine daha sakin akorlar kullanılmış, sadece flüt solosu kısmında pastoral karakterli pasajlar seslenerek yatıştırıcı *plagal kadans*'ıyla sonatın ikinci kısmı sona ermektedir.

5.3.3. III. Bölüm / Allegro Scherzando

Sonatın üçüncü bölümü, röpriz bölümündeki melodinin değişken sunumu ile kısmen telafi edilen gelişimsel bir bölümü olmayan azaltılmış bir sonat alegori formuna sahiptir. Böyle bir form türü Viyana Klasikleri için tipiktir, bu da finalin formuna sonatın önceki bölümlerinin sunumunun doğaçlama tarzının aksine büyük bir kompaktlık ve yapıcılık vermektedir.

Ana bölüm, Azerbaycan halk müziğine has 3+3 veya bazen 2+2+2 gruplanmış ve sonunda bu ritmik figürlerin ölçü içerisinde $5/8$ 'likte bileşmesine yol açan $6/8$ 'lik ritmik bir hareket özelliğine sahiptir. Sergi bölümünde, orta kısmı (10.) farklı bir tonda bağımsız bir temaya sahip olan, önceki temanın ritmik temelini koruyan ve sonuç olarak çok zıt olmayan ana parti, üç bölümlü bir forma sahiptir.

iii

Allegro

Allegro

f

I

ff

I

Şekil 5.6. T. Bakhanov. N3 Flüt Sonatı. III Bölüm / Allegro

Ana partinin aksine, yan partinin teması (14.) tamamen zıttır. Ana özelliği, zarif armonik eşlik ile gölgelenmiş, melodik çizginin pürüzsüz ve uzun motifli yapısı olduğu söylenebilir. Önce flütte, sonra piyanoda temanın gelişmesinde, kontrpuan düeti oluşturularak, röpriz yapıldığı görölmektedir.

Ana partinin röprizi daha kompakt olduğu ve üç parçalı bir forma sahip olmadığı görölmektedir. Eserin dağıtılan *coda*'sına yol açan hızlandırılmış dinamik bir geliştirme ilkesine tabidir. Bu *coda*, sonatın ikinci bölümünün ilk temasına dayanmakta ve böylece tüm sonatın merkezi lirik teması haline getirilmiştir. *Coda*'da bu tema, tüm çalışmanın iyimser ve yaşamı doğrulayan ideolojik ilkesini simgeleyen iyimser ve muzaffer ideolojik bir karakter kazandırıldığı söylenebilir.

6. ARIF MELIKOV

Görsel 6.1. *Arif Melikov (1933 - 2019) (<http-18>)*

6.1. Arif Melikov'un Yaşamı

Arif Melikov, 13 Eylül 1933'te Bakü'de doğdu. Çocukluğundan beri halk müziğine düşkün olan besteci, tar çalmayı öğrendi. Müzik Yüksekokulunun Halk Çalgıları Bölümü'nde eğitimini tamamlayan Melikov, 1953 yılında Azerbaycan Devlet Konservatuvarının Bestecilik Fakültesini kazanarak dönemin ulusal bestecisi olan Kara Karaev'in öğrencisi olarak müzik eğitimine başladı. Konservatuvarda eğitim alırken, şiirsel sözlere ve renkli orkestrasyonuna dikkat çeken "Hikâye" isimli senfonik şiiri başta olmak üzere ilgiyi kendisi üzerine çeken birçok beste yazdı. Öğrencilik yıllarında bale süiti, flüt konçertosu, enstrümantal eserler ve yaylı çalgılar dördlüsü için eserler besteledi. Ve nihayet 1958'de "Birinci Senfoni"sini sunarak konservatuvardan mezun oldu.

1959'da Kara Karaev, Melikov'a bale dalında "Aşk Efsanesi" adlı müzik bestelemesi için Leningrad Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunun siparişini verdi. 1961'de tamamlanan "Aşk Efsanesi" balesi, Leningrad Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sunumu sahnelenerek başarılı bir şekilde gerçekleştirildi. "Aşk Efsanesi" balesi koreografi yönüyle bale hayatına verdiği zenginlik bakımından günümüzde de popülerliğini korumaktadır. Dünyadaki birçok tiyatro tarafından sahnelenen "Aşk Efsanesi" balesi Melikov'a besteci olarak dünya çapında ün kazanmasını sağlamıştır.

1960 ve 1970'lerde Melikov yoğun bir şekilde senfonik ve oda enstrümantal müzik üzerinde çalışmıştır. 1963'te yazdığı "Metamorfoz" adlı senfonik şiir eseriyle Melikov müzik severlerin özel ilgisini üzerine çekmiştir.

Melikov, altı bölümden oluşan "İkinci Senfoni"sinde bestecilik tarzının değiştiği ve halk müziğinden biraz uzaklaştığı görülmektedir. Eser ilk kez Nisan 1973'te Bakü'de, daha sonra ise Moskova, Tiflis ve Ankara'da sahnelenerek sunuldu. Yazarın senfonik eserlerinin çoğu, Avrupa'nın farklı ülkelerinde gerçekleşen çağdaş müzik festivallerinin programlarında yer aldı. 1974'te Melikov Yugoslavya Oda Orkestrası için "Üçüncü Oda Senfonisi"ni yazdı. 1977'de, senfonizmin prensiplerinin çözümüne yönelik dikkat çeken tek bir bölümlük "Dördüncü" ve daha sonra devamı olarak "Beşinci" ve "Altıncı" senfonileri besteledi. Sanatçı 1982'de "İki Kalbin Dastanı" balesini besteledi, yaklaşık aynı zamanlarda Kuybışev Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu (Aralık 1982) ve Özbekistan Devlet Akademik Bolşoy Tiyatrosu'nda eserin sahnelenmesi gerçekleşti (Ocak 1983).

Azerbaycan halk müziğinin yanı sıra muğam eğitimi alan besteci, ürettiği ilk eserlerinde Azerbaycan halk müziğinin ve muğam ezgisel yapısını aktif olarak kullanmıştır. Melikov, ulusal senfoninin gelişmesine de büyük katkı sağlamıştır. Arif

Melikov'un bestelediği, sekiz senfoni, sekiz senfonik Şiir, dört bale, müzikal komediler, Şarkılar, romanslar, enstrümantal besteler, sinema ve drama müzikleri bulunmaktadır.

9 Mayıs 2019'da Bakü'de vefat eden Arif Melikov, Fahri Hiyaban'da defnedilmiştir ¹⁶.

6.2. Arif Melikov'un Flüt Konĉertinosu'nun Form Analizi

Arif Melikov'un bestelediği Flüt Konĉertosu, flüt iĉin bestelenmiş büyük bir müzik formunun ilginĉ ve renkli yapıtlarındandır. Eser 1955 yılında, Melikov'un konservatuvar ğrencisi olduğu dönemde Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrasının solisti ve konservatuvar ğretmeni ve eserin ilk icracısı flütist Alekper İskenderov'un teklifi üzere bestelenmiş ve kendisine ithaf edilmiştir.

6.2.1. I. Bölüm / Moderato

Eserin birinci bölümü Sonat Formu'nun klasik kanonlarına göre yazılmış olup, lirik ve kolay bir karaktere sahip olduğu görülmektedir. Besteci yaylı ĉalgılar orkestrasının partiyonuna arpı ve yanı sıra sese büyük bir dram yaŐatmak iĉin belirli anlarda timpanileri eklemiŐtir. Dört lĉl orkestra giriŐinden sonra, flüt eserin tema ezgisi ile devam eder. Orkestranın esere girişi, formun bir parĉası olarak kabul edildiği ve soliste tema ezginin giriŐini hazırladığı anlaŐılmaktadır.

Sunum, orkestranın nadir polifonik eklentileri dıŐında, ĉođunlukla *homofon-armoniklidir*. Eser ĉlemeler üstünlüğü ile hareket etmektedir. Bu pano ana temanın sonuna kadar devam etmektedir. 2'nin 6'c lĉsnde *meno mosso* temposunda ana partinin bitiŐ hissi vererek sonlandığı duyurulmaktadır.

Sekiz lĉden oluşan 3. tamamı ile bağlantı partisini ifade etmektedir. Birinci kemanlar tarafından başlayan yan partinin, eskitilmiŐ ĉl akor uygulanması ile fa minör tonalitesi izlenimi oluŐurmaktadır. İlk bölümün ana tonalitesi Do majör tonalitesi ile ilgili olarak – fa minör tonalitesi ĉleme aralıklıdır. Buna rağmen yan temaya başlayan birinci kemanlar, fa minrn paralel majör olan La bemol majör tonalitesinde girmektedir. Birinci kemanlar ana partisindeki ĉlemelere aksi olarak onaltılıklardan oluşan akorlar fonunda on iki lĉ boyunca nclkle sekizliklerden oluşan tema devam

¹⁶ Alekperova, N. Arif Melikov: stranits jizni i tvorĉestva. (Baku: İŐıđ, 1988, s. 5-165)

etmektedir. Flüt solosu eksik ölçüden 5'te başlamaktadır. Devam eden esere belirli bir ses rengi vermesi amacıyla arp eşliğe katılmaktadır.

Ә. Искандарова итһаф едирәм
Посвящяю А. Искандеров у

**КОНСЕРТИНО
КОНЦЕРТИНО**

ФЛЕЈТА ИЛӘ СИМЛИ ОРКЕСТР ҮЧҮН
ДЛЯ ФЛЕЙТЫ СО СТРУНЫМ ОРКЕСТРОМ

ФЛЕЈТА ИЛӘ ФОРТЕПИАНО ҮЧҮН КӨЧҮРМӘ
ПЕРЕЛОЖЕНИЕ ДЛЯ ФЛЕЙТЫ С ФОРТЕПИАНО

I

АРИФ МӘЛИКОВ
АРИФ МЕЛИКОВ

Moderato

Флејта
Флейта

Ф-но

mf

f

p

poco rit.

pp

Şekil 6.1. A. Melikov. Flüt Konçertinosu. I Bölüm / Moderato

6'da başlayan gelişmede esere timpanilerin katıldığı görülmektedir. Orkestranın genel *forte* fonunda timpanilerin *pianissimo*'da seslendirilen *tremolo* yukarıda belirtildiği gibi esere büyük dram havası katmaktadır. Sadece mi sesinden oluşan *tremolo*'nun dört

ölçü boyunca devam ettiği ve ilk bölümde *timpani*'lerin durduğu görülmektedir. Gelişme Mi majör tonalitesinde başlayıp, ana partisindeki üçlemelerin hareketi esas alınmaktadır. Gelişme, *Concertino* ve *Sinfonietta* türlerinin doğasındaki gibi kısa sürelidir. 8'de başlayan röprizde yeniden Re majör ana tonalitesi geri dönmektedir. Aynı zamanda yan parti da ana tonalitesinde gerçekleşir. 11'de ana parti tekrar geriye dönmektedir. Bu durum, ana partinin malzemesi üzerine kurulmuş bir *coda* olarak kabul edilmektedir.

6.2.2. II. Bölüm / Andante

İkinci bölümde besteci Azerbaycan müzik geleneklerini takip etmektedir. Melodi bale *adagio* örneklerine yakındır. Temanın ritmik figürü oldukça karışıktır, – beşlemeler, otuz ikilikler, üçlemeler, onaltılık nota değerlerinden oluşmaktadır. Orkestra eşliğinde üstünlük onaltılık nota değerlerindedir. Birinci bölüm, ikinci bölüm ile kıyaslandığında timpanilerin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Arpın onaltılık değerleriyle ezgisel hareketi desteklerken, yaylıların *tremolo*'suna özel bir dramatik karakter vermektedir. Eserde esas olarak majör-minör sistem kullanılmıştır. Anahtardaki üç diyez fa-diyez minöre işaret ederek, armonideki la-diyez majör-minör olma eğiliminde olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümün orkestra dokusu (13'ten 5 ölçü önce – ikinci kemanların ve 13'ten 2 ölçü önce – viyolaların küçük bir melodik teması hariç) ilk bölümde olduğu gibi çoğunlukla *homofonik*-armonik yapıya sahiptir. Viyolaların solosu 13'ün 6'cı ölçüsüne kadar devam etmektedir. İkinci kez tema Do-diyez majör-minörde seslendirilmiştir. Tema daha geniş bir şekilde geliştirilerek, ritmik figürasyona giderek daha çeşitli hale getirilmeye çalışılmıştır. Eserin zirvesine tema 13'ün sonuna doğru ulaştığı, 14'te orkestra sessizliğe bürünüp, arp eşliğinde bir tek flütün devam ettiği görülmektedir. *Rubato* termi bu küçük bölüme (sadece sekiz ölçü kadar bir alt bölümü kapsayan materyale) biraz doğaçlama karakter vermektedir. Temanın sonu, üçüncü girişi 15'le başlayıp, temel fa diyez tonuna geri dönmektedir. Temel tonalitenin ikinci kez değişimine ve son defa üçüncü geri dönüşüne rağmen, sadece bir tema olduğu için eserin üç bölümlük yapıda olduğu söylenemez.

Andante

The musical score is written for flute and piano. It is in the key of A major (two sharps) and 5/4 time. The tempo is marked "Andante". The score is divided into two systems. The first system consists of three staves: a flute staff, a piano right-hand staff, and a piano left-hand staff. The second system also consists of three staves: a flute staff, a piano right-hand staff, and a piano left-hand staff. The piano accompaniment features a consistent eighth-note pattern in the right hand and a bass line in the left hand. The flute part includes several melodic lines with various ornaments, such as grace notes and slurs. Dynamics include piano (p), mezzo-forte (mf), and simile. Fingerings and articulation marks are present throughout the score.

Şekil 6.2. A. Melikov. Flüt Konçertosu. II Bölüm / Andante

6.2.3. III. Bölüm / Presto

Üçüncü bölüm, *Rondo-Sonat* şeklinde yazılmış klasik bir final örneği yapısındadır. Önceki iki bölüm gibi hızlı, dürtüsel ve lakoniktir. Bu bölümde, besteci soliste hem virtüöz becerilerini hem de enstrümanın teknik yeteneklerini gösterme fırsatı vermektedir. Bu bölümde, flüt ve orkestra arasındaki etkileşim, kompozisyonun diğer bölümlerine göre daha fazla hissedilmektedir. Majör-minör sistemin yaygın kullanımı nedeniyle, bu kısmın hangi tonda seslendiğine kesin karar vermek zordur. Önceki bölümlerde bestecinin anahtardaki işaretlerin varlığı ile tonaliteyi açıkça ifade ettiği göz önüne alındığında, finalin ana tonunun la olduğunu, buna rağmen eserin ilk yürütülmesindeki mi tonuna doğru net bir çekim ile tema sol diyez sesiyle başladığı görülmektedir.

17'de flüt artık do diyez ile temanın ikinci yürütülmesini başlatıp, bununda la tonalitesinde olduğunu göstermektedir. *B* teması ilk kez birinci kemanlarla 18'de başlamaktadır. Belirlemek gerekirse eserin tonalitesinin değişimi başta yer almamaktadır. Basın hareketini izlediğimizde la tonun 18'in 8'ci ölçüsüne kadar devam ettiği görülmektedir. 19'de, solist B temanın ikinci seslendirmesini başlatmaktadır. Burada ilk ölçülerden re tonuna yerçekimini hissedilebilir. 20'de *A* temasına geri dönülmektedir. Önce birinci kemanlar, 21'de ise solist esere başlamaktadır. Aynı zamanda, temanın ton planı bozulmadan devam etmektedir. *Refrain*'in ilk yürütülmesi ile karşılaştırıldığında, burada flüt hem ritmik hem de tekniklerin uygulanmasında daha virtüöze ve çeşitlidir. 22'de *C* teması başlamaktadır. Tempo *Presto*'dan *Moderato assai*'ye dönüşüp, bu da *C* bölümünün *Rondo* formu için oldukça tipik olduğu söylenebilir. Tema si bemol minör tonalitesindeki sesler ile oluşmaktadır. Eserin karakterine göre, tema ikinci bölümün temasına yakın olduğu ve onun gibi *adagio* balesini andıran bir karaktere sahiptir. Ayrıca bale müziğinin yavaş desenlerinin doğasında bulunan romantikliğine de hakimdir. Arpın girişiyle 24'te, tema doruk noktasına yakınlaşmaktadır. Bir kez daha ilk bölümde olduğu gibi, timpaniler *tremolo*'sunu sunmaktadır. Çalınan si bemol notasıyla, *C* temasının tonik sesi duyurulmaktadır. 24'ün 9'cu ölçüsünden itibaren eserde dinamik bir düşüş başlamaktadır. Orkestranın akorlu eşliği fonunda birinci kemanlar *C* bölümü sonlandırdığı görülmektedir.

25'te, eserin *Presto* temposuna geri dönmesiyle, dürtüsel gelişim kısmı başlamaktadır. Başlangıçta, flüt ilk ritmik deseni çalar (iki onaltılık ve sekizlik). 27'de, birinci ve ikinci kemanlar soliste katılmaktadır ve tema ritmik desenini ve tonunu

izlemektedir. 29'da orkestra *B* temasına ev sahipliği yapıp, 30'da ise tema soliste verildiği görülmektedir. Temanın ton planının değişmediği görülmektedir. 31'den itibaren *A* teması son kez başlayıp, bu temanın soliste biraz değiştirilmiş bir biçimde seslendirilse de, orkestrada kendi gerçek sesinde tam bir uyum içinde olduğu söylenebilir. Eserin son dört ölçüsünde, timpaniler yeniden girerek kompozisyonu sonlandırmaktadır.

III

16 **Presto**

Şekil 6.3. A. Melikov. Flüt Konçertosu. III Bölüm / Presto

6.3. Arif Melikov'un “İki Kalbin Destanı” Balesi

Azerbaycanlı besteci Arif Melikov, öncelikle Yuri Grigoroviç tarafından ilk kez 1961’de S. Kirov’un adını taşıyan Leningrad Opera ve Bale Tiyatrosu sahnesinde sahnelenen “Aşk Efsanesi” balesinin bestecisi olarak tanınmaktadır. Bu bale 20. yüzyılın koreografisinin en önemli eseri olarak daha sonra dünyanın birçok sahnesinde sahnelendi. Özel bir sipariş üzerine yazılan ve “Aşkın Efsanesi” gibi doğu karakteri taşıyan bestecinin ikinci büyük balesi "İki Kalbin Destanı" oldu. Melikov, bu baleyi 1981 yılında Alişer Navoi'nin adını taşıyan Özbekistan'nin Akademik Bolşoy Tiyatrosu için besteledi. Besteci, o dönemde Kuybişev Opera ve Bale Tiyatrosu Bale Topluluğu'ndan sorumlu olan İgor Çernışov'u bale kurucusu görevine davet etti. Fakat Çernışov'un Taşkent'teki “İki Kalbin Destanı” adlı çalışması, Kuybişev Kültür başkanlığının ilgisini çekerek aynı oyunun şehirlerinde sahneleme kararını aldırdı. Bu bağlamda Kuybişev Opera ve Bale Tiyatrosu solistleri, Çernışov ile birlikte yeni balenin provası için Taşkent'e gönderildi. Böylece, SSCB'nin en büyük iki müzikal tiyatrosunun sahnelerinde neredeyse aynı anda “İki Kalbin Destanı”nı yayımlayacak bir sahne grubu kuruldu. Balenin prömiyeri yaklaşık aynı zaman Aralık 1982'nin sonunda Özbekistan'ın, Ocak 1983'te ise Kuybişev'in sahnelerinde gerçekleşti.

Özbekistan Cumhurbaşkanı, yazar Şeref Reşidov'un librettosu, Hindistan'da yaşayan seçkin Özbek şair ve filozof Mirza Abdülkadir Bedil'in (1744-1821) “Komde ve Modan” destanına dayanıyordu. Bedil'in eseri yüksek hümanist fikirleri, yüce şiiriyle bestecinin dikkatini çekti. A. Melikov, esere modern bir sanatçının gözünden bakarak, en önemli değerleri – canlı insan karakterlerini ve sonsuz felsefi düşünceni somutlaştırmıştır: ölümün bile gerçek aşk üzerinde hiçbir gücü yoktur...

“İki Kalbin Destanı”, dansçı Komde ve müzisyen Modan'ın ölümü yenen sonsuz aşkını konu alan antik doğu efsanesinin içeriğini gözler önüne sermektedir. Komde Hintli bir dansçı, Modan ise Orta Asya'dan bir müzisyendir. Birbirlerini seven Komde ile Modan ve kaderlerine karar vererek aşıkları sonsuza dek ayıran Karaşah, aşıkların sevgisini öldürememiştir. Aşklarını hayallerinde yaşamaya, bir Rüya olmaya ve rüyalarda beraber olmaya devam ettiler¹⁷.

¹⁷ (http-19)

6.3.1. “Komde’nin Düşleri”nin Form Analizi

“Komde’nin Düşleri” tablosu sürekli bir müzik akımı olarak inşa edilmiştir. Büyük ve derin duyguların müziğidir. Etkileyici, melodik, çeşitli psikolojik nüanslarla doludur. Ana temanın solo flüt tarafından seslendirildiği bu parça, giriş ve aranağme ile basit bir iki bölümlü röpriz formunun ayırt edici özelliklerine sahiptir. Kısa giriş 5’ci ölçüde sona erer, ardından eserin 6 ile 21 ölçülerin arasında gelişen ilk bölümü başlar. Bu bölüm aynı tematik yapısında iki (şematik olarak 8+8) cümlesinden oluşan bir dönemi içerir. İkinci bölümün 22’ci ölçüden gelişen *sekvent-modülasyon* tipli cümle ile başlar ve 30’cu ölçüde biter. Birinci ve ikinci cümleler arasında, yani 31’ci ve 35’ci ölçüler arasında, girişin materyali tekrarlayan bir aranağme vardır. 36’cı ölçüde ikinci cümle başlamaktadır (ilk bölümün ikinci cümlesinin röprizi). Bu durumda *ABCB*’nin klasik iki parçalı röpriz formunun doğasında bulunan basitlik, klasik müzik için atipik olan aranağme varlığı ile karmaşıklaştırılır. Aynı zamanda, tek bir tematik materyal, oyun boyunca sunuma akıcı, karşıtlıksız bir karakter verir.

KOMDE' NİN DÜŞLERİ

Arif MELİKOV

The musical score is divided into three systems, each with a Flute (Fl.) and Piano (Piano) part. The tempo is marked **Moderato**. The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4.

System 1: The Flute part begins with a **p** dynamic and *espressivo* marking. The Piano part also starts with a **p** dynamic. Both parts are marked **Moderato**.

System 2: The Flute part features a triplet of eighth notes, a sixteenth-note run, and a triplet of eighth notes. Dynamics include **mf**. The Piano part has a **mf** dynamic in the right hand and **mp** in the left hand.

System 3: The Flute part continues with triplet eighth notes and a **mezzo** dynamic. Dynamics include **mf**. The Piano part maintains a **mp** dynamic throughout.

Şekil 6.4. A. Melikov. "Komde'nin Düşleri"

7. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, verilerin toplanması ve analizine yer verilecektir.

7.1. Araştırma modeli

Bu araştırma Azerbaycan bestecilerin flüt eserleri hakkında doküman incelenmesi yapılan ve verilerin bu yöntemle toplandığı nitel ve tarihsel araştırmadır.

7.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Azerbaycan bestecilerin flüt eserleri oluşturmaktadır. Evreni oluşturan flüt eserlerinin sanatsal ve form analizi, bestecilerinin yaratıcılığı ve Azerbaycan müziğinin tarihi ise araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

7.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı

Bu çalışmaya ilişkin verilerin elde edilmesinde Azerbaycan bestecilerin flüt eserlerinin partitür ve flüt partileriyle birlikte nitel olarak da gözlem ve doküman anlamında çeşitli kaynak taramasından yararlanmıştır. Bu çalışmada yararlanılan makale ve edebiyat internet üzerinden ulaşılabilen veri tabanlarından elde edilmiştir.

7.4. Veri Analizi

Bu araştırmada kaynak tarama, deneyim ve gözlem yöntemleriyle elde edilen bilgiler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilip, ayrıca araştırma bulguları arasında bağlantının ve ilişkinin olup olmadığı, araştırılarak ve analizleri yapılarak incelenmiştir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, 20. yüzyılda Azerbaycanlı besteciler tarafından yaratılan önemli flüt eserlerinin analizi yapılmış, eserler ve bestecileri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Azerbaycan klasik müziğinin değerini daha iyi algılamak amacıyla Azerbaycan’da klasik müziğin oluşumuna ve gelişimine hem klasik müzik hem de özellikle flüt okuluna kısa bir tarihsel genel bakış gerçekleştirilmiştir. Eserde dünya müzik kültürünün hazinesine paha biçilmez katkılarda bulunan ünlü Azerbaycanlı bestecilerin çok sayıda müzik çalışmalarına yer ayrılmıştır.

Bu çalışma müzik eğitimi veren kurumlardaki öğrenci ve öğretmenlerinin yanı sıra özellikle flüt sanatı ile ilgilenen tüm bireyler için de Azerbaycan eserlerine aşinalık açısından yararlı olacaktır. Azerbaycan müziğinin hem hüznü, dokunaklı, şiirsel, derinden etkileyen duygu yoğunluğu hem de coşkulu, hicivli ve görkemli renkleri icra edenleri ve dinleyenleri etkisi altına alacaktır. Bestecilerin birçok duyguyu içinde barındıran eserleri flütün renkli tınısı ile birleştiğinde oluşan müzik cezbedicidir. Çalışmada yer alan bestelerin gerek profesyonel yorumcuların gerekse öğrencilerin repertuvarlarını zenginleştireceği düşünülmektedir. Kuşkusuz, bu eser sadece Azerbaycan bestecilerinin flüt repertuvarına değil, Azerbaycan müzik kültürünün diğer dünyaca ünlü başyapıtlarına da ilgiyi artıracaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Abasova, E., Karagiçeva, L. (1988). *Kara Karayev*. Bakı: Yazıcı, s. 6-49.
- Abbasova, E. (1965). *Simfoniçeskiye gravyuri "Don Kihot", Kara Karayeva*. Bakı: Azərneşr, s. 3-42.
- Aktüze, İrkin. (2010). *Müziği Anlamak. Ansiklopedik Müzik Sözlüğü*. Pan Yayıncılık: İstanbul, s. 3-694.
- Alekperova, N. (1988). *Arif Melikov: stranitsı jizni i tvorçestva*. Bakı: İşıg, s. 5-165.
- Alizade, F. (1997). *Kara Karayev*. Bakı: Azerbayldjanskaya Natsionalnaya Biblioteka im. M. F. Ahundova, s. 43-83.
- Bolotin, S. (1969). *Biografiçeskiy slovar muzıkantov – ispolniteley na duhovih instrumentah*. "Muzika", Leningrad, s. 2-358.
- Danilov, D. (1959). *Fikret Amirov: tvorçeskiy put*. Bakı: Azərneşr, s. 3-60.
- Fikrət Əmirov – 90. (2012). [Elektron resurs] : bibliografiya : əlavələri və düzəlişləri elektron resurs /Azərb. Resp. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Azərb. Milli Kitabxanası ; tərt. M. Vəliyeva, M. İbrahimova; ixt. red. və buraxılışa məsul K. Tahirov. Bakı: [M. F. Axundov ad. Milli Kitabxana], s. 1-272.
- İsmailov, M. (1984). *Janrı azərbaydjanskoy narodnoy muziki*. Bakı: İşıg, s. 5-99.
- İsmailova, G. (1956). *Fikret Amirov*. Bakı: Azərneşr, s. 2-30.
- Kafarova, Z. (1980). *Tofik Bakıhanov*. - Bakı: İşıg, s. 5-70.
- Karagiçeva, L. (1960). *Kara Karayev*. – Moskva: Sovetskiy kompozitor, s. 16.
- Mirzoyeva, S. (1983). *Fikret Amirov*. Bakı: Yazıcı, s. 3-70.
- Say, Ahmet. (2005). Müzik Sözlüğü. Müzik Ansiklopedisi Yayınları. Ankara, s. 18-508.
- Şarifova-Alihanova, V. (2005). *Fikret Amirov (jizn i tvorçestvo)*. Bakı: Sada, s. 17-198.
- Təhmirazqızı, S. (2012). *Fikrət Əmirov*. Bakı: "Azpoliqraf", s. 11-237.
- Vinogradov, V. (1938). *Uzeyir Gadjibekov i azərbaydjanskaya muzika*. Moskva: Muzgiz, s. 3-78.
- Vinogradov, V. (1983). *Mir muziki Fikreta*. Bakı: Yazıcı, s. 3-180.

Tezler

- Aliyeva, G. (1966). *Tvorçestvo Fikreta Amirova*. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye uçonoy stepeni kandidata iskusstvovedeniya, Bakı.
- Aliyeva, T. (1964). *Simfoniçeskiye gravyuri "Don Kihot" Kara Karayeva*. Diplomnaya rabota. Rukopis. Azgoskonservatoriya. Bakı.
- İskenderov, A. (1969). *Fleyta v tvorçestve azərbaydjanskıh kompozitorov*. Avtoreferat. Bakı.
- Şihaliyeva, E. (1994). *Muzikalnoye iskusstvo Azerbaydjana vtoroy polovini XIX – naçala XX veka*. Bakı: Azgoskonservatoriya.

Makale ve Bildiriler

- Abasova, E. (1973-1982). Azerbaydjanskaya muzıka. Muzıkalnaya entsiklopediya. — M.: Sovetskaya entsiklopediya, Sovetskiy kompozitor. Pod red. Y. V. Keldışa.
- Kolpetskaya, O., Tkaçenko, N. (2015). *Simfoniçeskiye gravyuri "Don Kihot" Kara Karayeva: janrovaya spetsifika i intonatsionniye osobennosti muzıkalnogo proizvedeniya.* // Nauçno-metodiçeskiy elektronnyı jurnal «Kontsept». – T. 13. – S. 1366–1370.

İnternet Kaynakları

- http-1:** https://ru.m.wikipedia.org/wiki/Файл:Jabbar_Garyagdioglu_ensemble.jpg (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-2:** <https://azerhistory.com/?p=31237> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-3:** <http://art.niv.ru/doc/encyclopedia/music/articles/374/azerbajdzhanskaya-muzyka.htm> (Erişim Tarihi: 21.10.2020).
- http-4:** <http://harmony.musigi-dunya.az/RUS/reader.asp?txtid=806&s=1> (Erişim Tarihi: 23.10.2010).
- http-5:** <https://www.gnesina-museum.com/madatov> (Erişim Tarihi: 30.10.2020).
- http-6:** http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=1623 (Erişim Tarihi: 12.11.2020).
- http-7:** <https://rus.com.az/2019/05/13/сегодня-день-памяти-выдающегося-азер/> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-8:** <http://qara-qarayev.musigi-dunya.az/az/teachers.html> (Erişim Tarihi: 17.11.2020).
- http-9:** <http://www.ksam.org/index.php?mtype=news1&mid=258> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- http-10:** https://cdn.novayaepoxa.com/files/uploads/2017/05/yencag.ru_2017-05-16_06-20-16.jpg (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-11:** <http://e-koncept.ru/2015/85274.htm> (Erişim Tarihi: 20.11.2020).
- http-12:** <https://e-derslik.edu.az/books/269/units/unit-1/page104.xhtml> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-13:** <http://art.niv.ru/doc/dictionary/composer/articles/9/amirov-fikret.htm> (Erişim Tarihi: 23.11.2020).
- http-14:** <https://i.ytimg.com/vi/9wStPIUMnBU/maxresdefault.jpg> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-15:** http://musakademiya.musigi-dunya.az/noti/amirov_awigsayagi.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2020).
- http-16:** http://musakademiya.musigi-dunya.az/noti/emirov_goboy.pdf (Erişim Tarihi: 15.10.2020).
- http-17:** http://music.mctgov.az/file/3574/images_3574.jpg (Erişim Tarihi: 15.10.2020).

http-18: <https://www.kino-teatr.ru/acter/photo/9/7/40779/945112.jpg> (Erişim Tarihi: 15.10.2020).

http-19: <https://studylib.ru/doc/2622308/«poe-ma-dvuh-serdec»---vtoroj-vostochnyj-balet-arifa-melikova> (Erişim Tarihi: 14.12.2020).